

MIETINTÖJÄ JA LAUSUNTOJA
BETÄNKANDEN OCH UTLÅTANDEN

Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen

Lausuntotiivistelmä

Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen

Lausuntotiivistelmä

ISSN 1798-7105 verkkojulkaisu

ISBN 978-952-259-541-6 verkkojulkaisu

Helsinki 2016

KUVAILEHTI

Julkaisija	Oikeusministeriö Kriminaalipoliittinen osasto	Julkaisu-aika 14.11.2016
Tekijä(t)	Venla Salmi, Mervi Sarimo	
Julkaisun nimi	Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen Lausuntotiivistelmä	
Julkaisusarjan nimi ja numero	Oikeusministeriön julkaisu 47/2016	
Julkaisun teema	Mietintöjä ja lausuntoja	
Tiivistelmä	<p>Lausuntopyynnön kohteena olleessa mietinnössä (oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 23/2016) on tarkasteltu rikoksen uhrin tiedonsaantia pitäen lähtökohtana säädöksiin vahvistettuja uhrin tiedonsaantioikeuksia ja viranomaisten velvoitteita. Mietintö sisältää työryhmän ehdotuksen siitä, miten uhreille kohdennettavaa viranomaisviestintää tulisi käytännössä kehittää huomioon ottaen uhridirektiivi (2012/29/EU) ja rikoksen uhrin tiedonsaantitarpeet.</p> <p>Oikeusministeriö pyysi työryhmän mietinnöstä lausunnon 50 viranomaiselta, organisaatiolta ja järjestöltä. Lausuntoja saatiin yhteensä 35. Lausuntotiivistelmä sisältää lausunnot tiivistettyinä ja yhteenvedon niiden sisällöstä.</p> <p>Lausunnonantajat suhtautuivat työryhmän ehdotuksiin myönteisesti ja kannattivat niiden toteuttamista. Ehdotusten katsottiin parantavan rikoksen uhrin tiedonsaantia, uhrien pääsyä tukipalveluiden piiriin ja viranomaisten välistä tiedonkulkua. Useat lausunnot sisälsivät kehittämis- tai tarkennusehdotuksia sekä toiveita jatkovalmistelussa huomioon otettavista asioista.</p>	
Asiasanat	rikoksen uhrin, viranomaiset, viestintä, oikeudet, tiedottaminen, tiedonsaanti	
Asianumerot	OM 8/021/2015	
	ISSN (verkkopublication) 1798-7105	ISBN (verkkopublication) 978-952-259-541-6
	Sivumäärä 46	Kieli suomi
	URN-tunnus http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-541-6	
Julkaisujen myynti/jakelu	www.oikeusministerio.fi , sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi , julkaisumyynti: julkaisumyynti.valtioneuvosto.fi	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Justitieministeriet Kriminalpolitiska avdelningen		Utgivningsdatum 14.11.2016
Författare	Venla Salmi, Mervi Sarimo		
Publikationens namn	Förbättring av brottsoffers tillgång till information Sammandrag av utlåtandena		
Publikationsseriens namn och nummer	Justitieministeriets publikation 47/2016		
Publikationens tema	Betänkanden och utlåtanden		
Referat	<p>I betänkandet (justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 23/2016) som skickades ut på remiss behandlas brottsoffers tillgång till information utgående från offers lagstadgade rätt till information och myndigheternas skyldigheter i samband med detta. Betänkandet innehåller arbetsgruppens förslag till hur myndigheternas kommunikation som riktas till brottsoffer i praktiken kunde utvecklas med beaktande av brottsofferdirektivet (2012/29/EU) och brottsoffers behov av information.</p> <p>Justitieministeriet bad 50 myndigheter och organisationer yttra sig om betänkandet. Sammanlagt 35 utlåtanden lämnades in. I sammandraget finns ett referat av utlåtandena och en sammanfattning av deras innehåll.</p> <p>Remissinstanserna förhöll sig positivt till arbetsgruppens förslag och understödde deras genomförande. Förslagen ansågs förbättra brottsoffers tillgång till information och stödtjänster samt informationsgången mellan myndigheterna. Flera av utlåtandena innehöll förslag till ändringar eller preciseringar samt önskemål om omständigheter som kunde beaktas i den fortsatta beredningen.</p>		
Nyckelord	brottsoffer, myndigheter, kommunikation, rättigheter, information, tillgång till information		
Ärendenummer	OM 8/021/2015		
	ISSN (webbpublikation) 1798-7105		ISBN (webbpublikation) 978-952-259-541-6
	Sidantal 46	Språk finska	URN http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-541-6
Beställningar/ distribution	www.oikeusministerio.fi Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi , Beställningar: julkaisumyynti.valtioneuvosto.fi		

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	8
1 Yhteenveto	10
2 Yleiset arviot mietinnöstä	12
3 Kannanotot työryhmän keskeisiin ehdotuksiin.....	15
3.1 Uhrin oikeuksista tiedottamisen tueksi uudet esitteet ja lomakkeet.....	15
3.2 Uhreille ja kansalaisille tarjottava pääsy tietoon sähköisesti	19
3.3 Tukipalveluihin ohjaamista tehostettava.....	22
3.4 Uhrin tarpeet paremmin huomioon tuomioistuinten kutsuissa ja järjestelyissä.....	25
3.5 Uhrisensitiivinen viestintä osaksi viranomaiskoulutusta ja laatuhankeita	28
3.6 Tietojärjestelmin tehostettava viranomaisten välistä tiedonkulkua	31
4 Muita huomioita	36
4.1 Tiedottaminen rikosprosessin eri vaiheissa ja tilanteissa	36
4.2 Uhrin kielelliset oikeudet.....	37
4.3 Haavoittuvassa asemassa olevat uhrin.....	39
4.4 Muita ehdotuksia uhrin tiedonsaannin edistämiseksi	43

JOHDANTO

Oikeusministeriö asetti 6.10.2015 työryhmän edistämään uhridirektiivin mukaisen rikoksen uhrin tiedonsaantioikeuden toteutumista. Työryhmän keskeisenä tehtävänä oli tuottaa sisältö viranomaisten viestintää varten. Sisältöä oli tuotettava viranomais-ten viestintämateriaaliin, jolla annetaan tietoa rikoksen uhreille ja muille kansalaisille uhrien oikeuksista ja tukipalveluista. Tiedon tuli olla käytettävissä erilaisten lomak-keiden ja esitteiden sekä verkkosivujen päivittämiseen. Työryhmän toisena tehtävä-nä oli valmistella ehdotus uhreille kohdennettavan viranomaisviestinnän kehittämi-seksi. Erityisesti oli arvioitava, missä vaiheessa ja kuinka paljon tietoa uhreille annea-taan ja minkä viranomaisen toimesta. Lisäksi huomiota tuli kiinnittää viranomaisten välisen tiedonkulun kehittämistarpeisiin, mukaan lukien tietojärjestelmät.

Työryhmän mietintö ”Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen. Työryhmän ehdo-tus” (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 23/2016) julkaistiin 15.6.2016. Työ-ryhmä on mietinnössään tarkastellut viestinnän kehittämistarpeita pitäen lähtökohta-na säädöksiin vahvistettuja uhrin tiedonsaantioikeuksia ja viranomaisten velvoitteita. Mietintöön on koottu uhrin tiedonsaannin kannalta keskeiset uhridirektiivin (2012/29/EU) artikkelit ja niiden täytäntöönpanoa tukevat suositukset sekä kansallinen lainsäädäntö. Mietintö sisältää työryhmän ehdotuksen siitä, miten uhreille kohden-nettavaa viranomaisviestintää tulisi käytännössä kehittää. Ehdotuksella on pyritty vastaamaan tutkimuksista ja selvityksistä ilmeneviin rikoksen uhrin tiedonsaantitar-peisiin.

Oikeusministeriö pyysi 27.6.2016 työryhmän mietinnöstä lausunnon toimitettavaksi viimeistään 31.8.2016. Lausunto pyydettiin seuraavilta viranomaisilta, organisaatioil-ta ja järjestöiltä (lausunnon toimittaneet tahot on merkitty tähdellä *):

Sisäministeriö, poliisiosasto*
Sosiaali- ja terveysministeriö
Oikeusministeriön oikeushallinto-osasto
Oikeusministeriön demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö *
Oikeusministeriön tietohallintoyksikkö*
Valtakunnansyyttäjänvirasto*
Poliisihallitus*
Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö*
Oikeusrekisterikeskus*
Rajavartiolaitos*
Tulli
Poliisiammattikorkeakoulu*
Valtiokonttori*
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*
Tietosuojavaltuutetun toimisto*
Lapsiasiavaltuutetun toimisto*
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto

Korkein oikeus
Helsingin hovioikeus
Turun hovioikeus*
Vaasan hovioikeus*
Rovaniemen hovioikeus*
Helsingin käräjäoikeus*
Pohjois-Karjalan käräjäoikeus*
Lapin käräjäoikeus
Helsingin syyttäjänvirasto*
Itä-Suomen syyttäjänvirasto*
Sisä-Suomen syyttäjänvirasto*
Oulun syyttäjänvirasto*
Lapin syyttäjänvirasto
Helsingin poliisilaitos*
Länsi-Uudenmaan poliisilaitos*
Oulun poliisilaitos*
Lounais-Suomen poliisilaitos*
Itä-Uudenmaan oikeusaputoimisto*
Helsingin oikeusaputoimisto*
Rovaniemen oikeusaputoimisto
Rikosuhripäivystys*
Ensi- ja turvakotien liitto ry*
Tukinainen ry*
Suomen Mielenterveysseura ry*
Monika-Naiset liitto ry*
Naisten Linja Suomessa ry*
Henkirikoksen uhrien läheiset ry*
Amnesty International Suomen osasto ry*
Ihmisoikeusliitto ry
Suomen Lakimiesliitto - Finlands Juristförbund ry
Suomen Asianajajaliitto r.y. *
Auktorisoidut lakimiehet ry
Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry

Lausuntoja saatiin 35. Amnesty International Suomen osasto ry ja Naisten Linja Suomessa ry antoivat yhteisen lausunnon asiasta, samoin Rikosuhripäivystys ja Suomen Mielenterveysseura ry. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto ilmoitti, että sillä ei ole asiassa lausuttavaa. Korkein oikeus, Helsingin hovioikeus ja Suomen tuomariliitto ilmoittivat, etteivät anna asiassa lausuntoa.

Tämä lausuntotiivistelmä sisältää lausunnot tiivistettyinä ja yhteenvedon niiden sisäl-
löstä.

1 Yhteenveto

Lausunnonantajat suhtautuvat työryhmän tekemiin ehdotuksiin myönteisesti ja kannattavat niiden toteuttamista. Esitettyjen ehdotusten katsotaan parantavan rikoksen uhrin tiedonsaantia, uhrien pääsyä tukipalveluiden piiriin ja viranomaisten välistä tiedonkulkua.

Useat lausunnon antajat pitävät työryhmän laatimaa ”Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista”- esitettä informatiivisena ja selkeänä. Esite on jo otettu käyttöön muun muassa poliisissa ja Rajavartiolaitoksessa. Muutamissa lausunnoissa mainitaan konkreettisia parannusehdotuksia esitteeseen. Useat lausunnonantajat toivovat, että esitettä ja muutakin rikoksen uhreille suunnattua materiaalia olisi tarjolla riittävän monilla kielillä ja myös aistivammaisille soveltuvassa muodossa.

Sähköisten ympäristöjen kehittämistä uhrin ja kansalaisten tiedonsaannin edistämiseksi kannatetaan sekä viranomaisten että järjestöjen lausunnoissa. Tärkeänä pidetään, että rikoksen uhrille suunnattu materiaali tulisi olla helposti löydettävissä ja riittävän usein päivitettyä. Joissakin lausunnoissa nostetaan esille viranomaisten ja järjestöjen yhteistyö verkkomateriaalia ja -palveluita kehitettäessä. Eräät lausunnonantajista korostavat, että sähköiset asiointipalvelut tai sähköinen materiaali eivät voi kokonaan korvata henkilökohtaista palvelua ja paperimuodossa olevia esitteitä.

Ehdotus tukipalveluihin ohjaamisen tehostamisesta saa laajaa kannatusta. Lausunnoissa pidetään tärkeänä, että yhteistyö viranomaisten ja järjestöjen välillä on riittävän tiivistä. Lausunnoissa esitetään, että tukipalveluihin ohjaamisen tehostamiseksi tulisi varmistaa, että viranomaisilla on tieto alueellisesti tarjolla olevista tukipalveluista ja että heidät on ohjeistettu ja koulutettu tukipalveluihin ohjaamisessa. Jossakin järjestöjen antamissa lausunnoissa painotetaan sitä, että viranomaisen tulisi tarpeen mukaan varmistaa uhrin pääsy tukipalveluun, sillä kaikilla uhreilla ei ole kykyä tai mahdollisuuksia hakeutua palvelun piiriin itse vaikka olisivat saaneetkin tiedon tukipalvelusta. Lausunnoissa kiinnitetään huomiota myös siihen, että tukipalveluihin ohjaamisen tehostamisessa tulisi huomioida muutkin kuin poliisin ja oikeushallinnon viranomaiset.

Työryhmän päivittämää ohjeistusta kutsuttavalle asianomistajalle pidetään informatiivisena. Jotkut lausunnonantajat esittävät ohjeen jatkokehittämiseen ehdotuksia. Myös tuomioistuimen ja asianomistajan väliseen viestintään otetaan kantaa. Eräissä lausunnoissa nostetaan esiin oikeudellisen avun ja tukihenkilön tärkeä merkitys oikeudenkäynnin sujuvuuden ja rikosten uhrien tarvitseman tuen ja tiedonsaannin turvaamiseksi.

Lausunnonantajat suhtautuvat myönteisesti työryhmän esitykseen ottaa uhrisensitiivinen viestintä osaksi viranomaiskoulutusta ja laatuhankeita. Lausunnoissa nähdään tärkeänä, että uhridirektiivin mukaiset velvoitteet ja niihin liittyvät käytännöt otetaan huomioon esitutkintaviranomaisten ja oikeusviranomaisten koulutuksessa. Osassa viranomaisten lausunnoista todetaan, että uhrin erityistarpeet huomioivaa koulutusta toteutetaan jo käytännössä. Sekä poliisihallituksen että järjestöjen lausunnoissa korostetaan viranomaisten ja järjestöjen välistä yhteistyötä uhrisensitiivisyyteen ja uhrien tarpeisiin liittyvässä koulutuksessa.

Ehdotusta viranomaisten välistä tiedonkulkua tehostavista tietojärjestelmistä kannatetaan useissa viranomaisten lausunnoissa. Manuaalista tiedonkulkua pidetään alttiina virheille ja siitä tulisi mahdollisimman nopeasti siirtyä yhteensopiviin tietojärjestelmiin. Useissa lausunnoissa tuodaan kuitenkin esiin tietojärjestelmien kehittämiseen ja toimivuuteen liittyviä haasteita.

Lausunnoissa korostuu esitutkintaviranomaisten keskeinen asema rikoksen uhrin tiedonsaannin kannalta sekä yhteistyön kehittäminen viranomaisten ja rikoksen uhrin tukipalveluita tuottavien järjestöjen kesken. Lisäksi monissa lausunnoissa nostetaan jatkoon kannalta tärkeäksi kehittämiskohteeksi erityisen haavoittuvassa asemassa olevien uhrien erityistarpeiden huomioiminen. Tällaisia ryhmiä ovat muun muassa lapset ja nuoret, iäkkäät henkilöt, vammaiset, maahanmuuttajataustaiset henkilöt ja seksuaalisen väkivallan uhrin.

Lausunnot sisältävät monia konkreettisia ehdotuksia, joita voidaan hyödyntää jatkotyössä kehitettäessä hyviä käytäntöjä rikoksen uhrin aseman parantamiseksi rikosprosessissa.

2 Yleiset arviot mietinnöstä

Oikeusministeriön demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö pitää työryhmän ehdotusta kokonaisuutenaan hyvänä. Mietinnön valmistelussa on kuultu laajasti eri sidosryhmiä ja muita asiantuntijoita. Lausunnon mukaan kaikkien toimenpide-ehdotusten kohdalla tulisi kiinnittää huomiota yhdenvertaisuusvaikutusten arviointiin eli siihen millaisia vaikutuksia ehdotuksilla on eri taustoista tulevien erityisesti syrjinnän vaarassa oleviin ryhmiin kuuluvien henkilöiden näkökulmasta.

Oikeusministeriön tietohallintoyksikkö toteaa, että työryhmä on mietinnössään kattavasti käsitellyt uhridirektiivin mukaisen rikoksen uhrin tiedonsaantioikeuden toteutumista niin viranomaisten uhreille ja kansalaisille kohdistaman viestinnän kuin myös tietojärjestelmien avulla toteutettavan viranomaisten välisen viestinnän näkökulmasta.

Sisäministeriön poliisiosaston näkemyksen mukaan mietinnössä on huomioitu varsin perusteellisesti poliisin näkökulmasta rikoksen uhrin tiedonsaantiin liittyvät asiat. Työryhmän ehdotuksia on pidettävä perusteltuina ja kannatettavina.

Poliisihallitus katsoo työryhmän vastanneen saamaansa toimeksiantoon ja toteaa, että mietinnössä esitetyt ehdotukset viranomaisviestinnän kehittämiseksi ovat perusteltuja ja kannatettavia.

Rajavartiolaitos pitää työryhmän ehdotuksia viranomaisviestinnän kehittämiseksi kannatettavina ja tarpeellisina rikoksen uhrin aseman ja oikeusturvan parantamiseksi. Uhridirektiivin voimaan tulleet lainsäädännön muutokset ja uhrin suojelutarpeen arviointia koskevat menettelyt tulevat kokonaisvaltaisesti parantamaan rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua.

Valtiokonttori katsoo, että mietinnössä esitetyt toimenpide-ehdotukset ovat perusteltuja ja toteutuessaan parantaisivat rikoksen uhrin asemaa entisestään. Kokonaisuutena Valtiokonttori pitää esitettyjä toimenpiteitä perusteltuina eikä sillä ole niistä huomautettavaa.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että työryhmän selvitys on selkeä ja hyvin valmisteltu kokonaisuus viranomaisviestinnän kehittämiseksi. Selvityksessä on tuotu esiin myös uhridirektiivin vaatimukset lapsiuhrien osalta yleisellä tasolla. On tärkeää, että kaikkien ehdotusten täytäntöönpanossa huomioidaan lapset erityisenä ryhmänä. Tiedottamisen tulee olla lapsiystävällistä huomioiden kehitystasoltaan ja iältään erilaiset lapset. Huolimatta siitä, onko lapsella tukenaan läheinen aikuinen vai ei, on aina huolehdittava siitä, että myös lasta itseään kuunnellaan ja hänen mielipiteensä otetaan huomioon iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsiystävällisyys on huomioitava laaja-alaisesti, niin tiedottamisessa, prosessin suunnittelussa, tilojen järjestelyissä, viranomaisten koulutuksessa kuin tiedonkulun kehittämisessäkin.

Rovaniemen hovioikeuden näkemyksen mukaan ehdotus rikoksenuhreille kohdennettavan viranomaisviestinnän kehittämiseksi on perusteltu ja kannatettava. Hovioikeus korostaa, että viranomaisille annettavalle koulutukselle tulee taata riittävät resurssit.

Turun hovioikeus ei katso tarpeelliseksi esittää yksityiskohtaista arviota mietinnöstä, vaan toteaa yleisluonteisena huomionaan, että työryhmän esittämät ehdotukset ovat rikoksen uhrin tiedonsaannin ja ennen kaikkea oikeusturvan parantamisen kannalta perusteltuja.

Helsingin käräjäoikeudella on ollut työryhmässä kaksikin edustajaa, joten viraston näkökannat on otettu huomioon valmistelutyössä.

Itä-Suomen syyttäjänvirasto pitää kannatettavina työryhmän ehdotuksia, joilla edistettäisiin viranomaisviestintää rikoksen uhrin tiedonsaannin toteuttamiseksi.

Oulun syyttäjänvirasto toteaa, että työryhmä on paneutunut työhönsä erinomaisesti. Mietinnössä on varsin kattavasti käyty läpi rikosuhridirektiiviin oleellisena osana kuuluvaa uhrin tiedonsaantioikeutta, kotimaista ja osin ulkomaistakin tutkimustietoa rikoksen uhrien tiedonsaannin kehittämistarpeista, asiaan liittyvää voimassa olevaa lainsäädäntöä, viranomaisohjeistusta ja -käytäntöjä. Mietintöön tutustumalla saa melko kattavan kuvan siitä, mitä rikosuhridirektiivi merkitsee, miten sitä nykyisin sovelletaan ja miten soveltamiskäytäntöjä erityisesti tiedonsaannon osalta tulisi kehittää. Teksti on myös poikkeuksellisen käytännönläheinen sisältäen kaksi selkeää ehdotusta rikoksen uhreille jaettavasta tiedotteesta. Oulun syyttäjänviraston mielestä työryhmän kehittämis ehdotukset tulisi lähes sellaisenaan panna täytäntöön heti siinä laajuudessa kuin määräraha- ja muut resursseihin liittyvät kysymykset sen sallivat.

Sisä-Suomen syyttäjänvirasto pitää hyvänä, että myös rikoksen uhrin oikeuksiin ja tiedonsaantiin on alettu kiinnittää huomiota. Työryhmän ehdotus perustuu ns. uhridirektiivin mukaisten rikoksen uhrin tiedonsaantia koskevien oikeuksien toteuttamiseen. Työryhmä on valinnut toteuttamistavaksi uuden lainsäädännön sijasta lähinnä hyvien menettelytapojen kehittämisen. Tätä on pidettävä hyvänä ratkaisuna.

Helsingin poliisilaitoksen mukaan mietinnössä esitetyt työryhmän ehdotukset viranomaisviestinnän kehittämiseksi ovat hyviä ja osoittavat työryhmän perehtyneisyyttä aihealueeseen.

Lounais-Suomen poliisilaitos pitää työryhmän toimeksiantoa aiheellisena ja työryhmän mietintöä sekä siihen sisältyviä esityksiä hyvinä. Mietinnön mukaiset esitykset ovat kaikilta osin kannatettavia. Lounais-Suomen poliisilaitos puoltaa työryhmän kehittämisesityksiä.

Länsi-Uudenmaan poliisilaitos toteaa, ettei sillä ole huomautettavaa mietinnön suhteen.

Oulun poliisilaitos toteaa, että työryhmä on ansiokkaasti nostanut esille seikkoja, jotka parantavat uhrien mahdollisuuksia saada tietoa oikeuksistaan, mahdollisen tuen saamisesta tai suojelun mahdollisuudesta.

Helsingin oikeusaputoimisto kannattaa työryhmän ehdotusta ja pitää myönteisenä, että tällä tavalla halutaan tehokkaasti parantaa nimenomaan uhrin asemaa rikosprosessissa. Rikosten uhreja avustaessa on huomannut, että uhrien tarpeiden huomioon ottaminen rikosoikeudenkäynneissä ja viranomaisten välinen tiedonkulku on joskus jättänyt paljon toivomisen varaa. Toteutuessaan laintasoisena tämän mietinnän ehdotukset merkitsevät varmasti parannusta mm. tämän kaltaisiin seikkoihin.

Itä-Uudenmaan oikeusaputoimisto toteaa, että työryhmän mietintö on perusteellinen ja mietinnössä esitetyt kehitysehdotukset ovat kaikki kannatettavia.

Rikosuhripäivystys ja Suomen Mielenterveysseura pitävät työryhmän laatimia ehdotuksia tärkeinä edistysaskeleina rikoksen uhrin aseman ja oikeusturvan kehittämisessä. Työryhmän työ on keskittynyt säädöksiin vahvistettuihin uhrin tiedonsaantioikeuksiin ja viranomaisten velvoitteisiin. Painopisteenä on ollut poliisin ja oikeushallinnon viranomaisten viestintä rikoksen uhreille. Rikosuhripäivystys ja Suomen Mielenterveysseura pitävät tehtyjä ehdotuksia ehdottoman tärkeinä ja toivovat, että niiden toteuttamisessa edetään nopeasti.

Amnesty International ja Naisten Linja pitävät positiivisena sitä, että työryhmä on muistion johdannossa tuonut esiin useat direktiivissä mainitut erityisen haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät. Näihin on työryhmän tehtävänantoon liittyvän tiedonsaannin osalta kiinnitettävä erityistä huomiota. Amnesty International ja Naisten Linja ovat kuitenkin pettyneitä siihen, että itse työryhmätyöskentelyyn ei ole otettu mukaan kuin yksi järjestöedustaja eikä yksikään erikoistuneita palveluita tarjoava taho ole ollut mukana. Laajemman järjestöedustuksen turvaaminen itse työryhmässä tai ainakin kuultavien joukossa olisi todennäköisesti syventänyt nyt aikaansaatuja suosituksia useiden rikosten uhrien osalta.

Ensi- ja turvakotien liitto pitää erinomaisena, että tiedonsaannin edistämiseen on panostettu, sillä se on rikoksen uhrin saaman tuen ja sitä kautta toipumisen kannalta aivan olennainen asia. Mietintö on tehty nyt uhridirektiivin näkökulmasta. Monet mietinnön sisällöstä ja ehdotuksista sopivat myös vastaamaan ns. Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoon. Toisaalta Istanbulin sopimuksessa on rikoksen uhrin kohtaamiseen liittyviä velvoitteita, jotka olisi hyvä ottaa huomioon laadittaessa kentälle esitteitä ja ohjeistuksia. Näiden sopimusten yhteinen toimeenpanon suunnittelu ja toteutus toisi varmasti synergiaetuja niin resursseja ajatellen kuin käytännön työssä, jossa rikoksen uhreja kohdataan. Ensi- ja turvakotien liitto kiinnittää huomiota siihen, että lapsikeskeinen lähestymistapa ei näy työryhmän ehdotuksissa. Tiedon ja ohjauksen antaminen alaikäisten lasten vanhemmille ei riitä, vaan tietoa pitää antaa myös lapsille ja nuorille, heille sopivalla tavalla.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen/Tukinainen ry toteaa, että työryhmän mietintö sisältää paljon hyviä ehdotuksia rikoksen uhrin tiedonsaannin edistämiseksi. Seksuaalirikosten uhrien osalta Raiskauskriisikeskus Tukinainen kuitenkin pitää valitettava tosiasiana, että viranomaisyhteistyö ei ole tähän asti toiminut EU-uhridirektiivin edellyttämällä tavalla. Seksuaalirikosten uhrin ovat erityisryhmä, jonka osalta Raiskauskriisikeskus Tukinainen pyytää vielä tarkempia huomioita työryhmän mietinnössään esittämiin muutosehdotuksiin.

Monika-Naiset liitto ry pitää myönteisenä uhridirektiivin mukaisen rikoksen uhrin tiedonsaantioikeuden toteutumisen edistämistä. Työryhmän ehdotuksessa esitettyjen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää kuitenkin sitä, että toimenpiteistä suunniteltaessa ja toteutettaessa kiinnitetään riittävästi huomiota erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien rikosten uhrien, kuten maahanmuuttajataustaisten naisten, erityistarpeisiin. Työryhmän ehdotuksessa esitellään tärkeitä kehittämissuhteita, mutta avoimeksi jää kysymys, kenen vastuulla ehdotusten toimeenpano on ja mitä taloudellisia resursseja siihen on varattu. Liitto pitää tärkeänä, että työryhmän kehittämissuhteiden toimeenpanoa seurataan ja niiden toteutumista arvioidaan määräajoin.

3 Kannanotot työryhmän keskeisiin ehdotuksiin

3.1 Uhrin oikeuksista tiedottamisen tueksi uudet esitteet ja lomakkeet

Oikeusministeriön demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioden yksikkö kiinnittää uhrin oikeuksista tiedottamisen tueksi tuotettujen materiaalien osalta huomiota erityisesti kieliversioita ja kielellisistä oikeuksista tiedottamista koskeviin näkökohtiin:

- Työryhmän ehdotuksessa todetaan, että rikoksen uhreille suunnattu Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -infoesite julkaistaan seuraavaksi saameksi ja selkokielellä. Esite tulisi mahdollisuuksien mukaan julkaista kaikilla kolmella saamen kielellä (inarin-, koltan- ja pohjoissaame) sekä lisäksi molemmilla Suomessa käytettävillä viittomakielillä (suomenkielinen ja ruotsinkielinen viittomakieli). Lisäksi kieliversioinnissa tulisi mahdollisuuksien mukaan huomioida ainakin suurimmat maahanmuuttajataustaiset kieliryhmät, kuten venäjän-, viron- ja somalinkieliset.
- Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esitteessä kielellisiä oikeuksia käsittelevää osuutta olisi tarpeen tarkentaa joiltain osin. Oikeus käyttää omaa kieltä voisi olla esitteessä omana erillisenä kappaleenaan (nyt kappaleen 6. Tulkkaus ja asiakirjojen kääntäminen alla) tai ainakin ao. kohta voisi tarkentaa. Esitteestä tulisi käydä selvemmin ilmi, miten eri kieliryhmien kielelliset oikeudet poikkeavat toisistaan sen osalta, milloin viranomaisen tulee käyttää kuultavan omaa kieltä ja milloin kuuleminen voidaan hoitaa tulkin välityksellä.
- Oikeus.fi -verkkosivuilla oleva Jos joudut rikoksen uhriksi -esite on saatavilla vain yhdellä saamen kielellä. Esite tai vähintään sen tiivistelmä olisi hyvä kääntää myös kahdelle muulle saamen kielelle. Suomalaisella viittomakielellä esite löytyy www.poliisi.fi sivustolta mutta ei oikeus.fi -sivulta, jonne sen voisi lisätä. Yhdenvertaisuuden takaamiseksi esitteen sisältö tulisi kääntää myös suomenruotsalaiselle viittomakielelle.

Lisäksi demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioden yksikkö huomauttaa, että vaikka ehdotuksessa todetaan, että kieliversioiden infomateriaalien tarpeen arvioinnissa voidaan käyttää poliisin rekisteritietoihin perustuvaa tilastoa asianomistajien kansallisuuksista, henkilön kansallisuus ei välttämättä määritä hänen äidinkieltään (tai asiantikieltä) esim. saamenkielisten, viittomakielisten ja Suomen kansalaisuuden saaneiden maahanmuuttajien osalta.

Sisäministeriön poliisiosasto toteaa, että vaikka sähköinen tiedottaminen on nykypäivää, ei voida väheksyä perinteisen kirjallisen esitteen merkitystä. Esite on konkreettinen käteen jäävä tietopaketti uhrille, joka ei välttämättä esim. kuulusteluhetkellä pysty omaksumaan hänelle annettua tietoa.

Valtakunnansyyttäjävirasto toteaa, että asianomistajan korvausvaatimukseen ja rikosprosessin kulkuun liittyvän tiedottamistarpeen ja ilmoitusten sisällön osalta Valtakunnansyyttäjänvirastossa arvioidaan mahdollisuutta laatia lomake, joka ohjaa syyttäjien toimintaa.

Poliisihallitus pitää asianomistajan tiedonsaantia oman asiansa käsittelyyn vaikuttavista seikoista ja mahdollisuuksistaan saada neuvontaa ja tukea erittäin tärkeänä. Parhaimmillaan ajoissa toteutettu ohjaus oikeudellisen avun ja/tai tukipalvelujen piiriin tukee myös rikoksen selvittämistä ja tutkinnan joutuisuutta. Poliisihallituksen an-

tama ohje esitutkintapöytäkirjan laadinnasta on päivitetty (1.7.2016). Päivitetyt ohjeen liitteenä on kolme käsikirjaa: käsikirja kuulustelujen kirjaamisesta, käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta ja käsikirja rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelystä. Poliisihallitus on antanut 17.6.2016 uusia julkaisuja ja ohjeiden päivityksiä koskevan sisäisen tiedotteen poliisilaitoksille ja valtakunnallisille yksiköille. Tiedotteen yhteydessä poliisilaitoksille ja valtakunnallisille yksiköille on toimitettu linkit oikeusministeriön "Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen"-mietintöön ja "Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirjaan" sekä päivitettyyn "Jos joudut rikoksen uhriksi" -esitteeseen ja uuteen "Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista" -esitteeseen.

Poliisihallitus toteaa, että asianomistajalle kerrotaan prosessiin liittyvistä oikeuksista ja saatavilla olevista tukipalveluista uudella oikeusministeriön laatimalla esitteellä. Erillinen poliisin Kameleon-lomake "Asianomistajalle ilmoitettavat asiat" poistuu käytöstä. Joistain kuulusteluun liittyvien velvollisuuksien ilmoittamisesta tehdään merkinä kuulustelulomakkeelle.

Rajavartiolaitos toteaa, että työryhmässä laadittu, rikoksen uhrille jaettavaksi tarkoitettu infoesite rikoksen uhrin oikeuksista on jo otettu käyttöön Rajavartiolaitoksessa. Rajavartiolaitoksen esikunta pitää tärkeänä, että esitteestä olisi saatavilla myös kattavasti eri kieliversioita huomioiden, että Rajavartiolaitoksen tutkinnassaan kohtaat rikoksen uhrin ovat useimmiten ulkomaalaisia.

Valtiokonttori toteaa, että työryhmän valmisteleva infoesite on jo sellaisenaan erinomainen kooste rikoksen uhrin tueksi. Tärkeänä on pidettävä sen saatavuutta ainakin kaikilla laajimmin Suomessa käytettävillä kielillä.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos korostaa lapsen edun turvaamista ja pitää ensisijaisen tärkeänä tiedonsaannin ja tarvittavan tuen järjestämistä lapsiuhrille ja jokaiselle, joka on vastuussa heidän huollostaan. Lausunnossa nostetaan esiin myös vammaiset, iäkkäät ja maahanmuuttajat: Vammaiset henkilöt rikoksen uhreina ovat vielä heikommassa asemassa kuin muu väestö. Osalla vammaisista henkilöistä on vaikeuksia tiedon ymmärtämisessä tai tiedonsaannissa esim. aistivamman takia. Vammaisten oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 9 artikla velvoittaa mm. tiedonsaannin esteettömyyteen. On ilahduttavaa huomata, että vammaisten henkilöiden tarpeet on huomioitu uhridirektiivissä ja selkokielen materiaalin tarpeellisuus on mietinnössä huomioitu. Tärkeää olisi, että vammaisten henkilöiden erilaisten tiedonsaantitavat ja esimerkiksi selkokielen materiaali huomioidaan mahdollisimman laajasti rikosuhreille tiedottamisessa. Selkokielen käyttö hyödyttää myös maahanmuuttajataustaisia ja iäkkäitä henkilöitä. Myös viittomakielellä tulisi olla saatavilla materiaalia tai videoita. Maahanmuuttajauhrin näkökulmasta on tärkeää, että uhrin oikeuksista tiedottamisen tueksi tuotetut esitteet ja lomakkeet ovat selkokielisiä. Kaikki maahanmuuttajat eivät osaa lukea, jolloin tietoa tulee antaa myös suullisesti ja tarvittaessa ammattitaitoisen tulkin välityksellä. Heti uhriksi joutumisen jälkeen uhri ei välttämättä ymmärrä tai kykene vastaanottamaan riittävästi tietoa, jolloin erilaisiin kommunikoinnin välineisiin tulisi panostaa.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että työryhmä on valmistellut esitteen "Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista", jossa keskitytään tiedottamiseen rikosprosessin eri vaiheista. Esite on tässä suhteessa kattava ja sisältää ohjeita rikosprosessin aikaisista mahdollisuuksista uhrien suojaamiseksi myös informaatio-oikeudellisin keinoin (sallassapito, turvakielto ja nimen tai henkilötunnuksen muuttaminen).

Lapsiasiavaltuutettu toteaa työryhmän valmistelemasta Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esitteestä, että esite on selkeä, mutta käytetty kieli voi olla lapselle ja nuorelle vaikea ymmärtää. Tarkoitus on, että viranomaiset voivat käyttää esitettä viestinnän tukena ja että täydentävää tietoa annetaan uhrin yksilöllisen tarpeen mukaan. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että esitteen jatkokehittämisessä harkittaisiin lapsille ja nuorille laadittua omaa versiota. Selkokielineen versio voi olla riittävä, mutta on erikseen arvioitava, onko lapsille tiedottamisessa erityisiä piirteitä tai esimerkiksi erityisiä palveluita, joita heille suunnatussa esitteessä tulisi korostaa. Rikosuhripäivystyksen verkkosivuilta löytyvä esite "Rikosprosessitietoa nuorille rikoksen uhreille" on erinomainen esimerkki, jota voisi hyödyntää joko suoraan tai mallina työryhmän esitteen jatkokehityksessä. Rikosuhripäivystyksen tärkeä rooli uhrille kohdennettavassa viestinnässä onkin todettu työryhmän selvityksessä kohdassa 6.2 Uhreille ja kansalaisille tarjottava pääsy tietoon sähköisesti.

Rovaniemen hovioikeus toteaa, että Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esitteen viimeiselle sivulle olisi aiheellista lisätä ulosoton yhteystiedot, jotta ulosotonkäytäntöjä koskevat tiedot olisi löydettävissä vaivattomasti.

Vaasan hovioikeus korostaa, että informaatiota tulee olla tarjolla kattavasti sekä molemmilla kansalliskielillä että tarpeellisissa määrin myös muilla kielillä.

Pohjois-Karjalan käräjäoikeus toteaa, että esitutkintaviranomainen on tiedonantajana rikosprosessissa ensisijaisessa asemassa. Uhrin oikeuksista tiedottamisen tulisi tapahtua tutkintavaiheessa paitsi kirjallisilla ohjeilla myös ja jopa ensisijaisesti henkilökohtaisella ohjauksella. Rikoksen uhrin kyky vastaanottaa tietoa ja kääntyä itse tarvittavan avun puoleen on usein heikentynyt eikä asian oma-aloitteinen eteenpäin vieminen onnistu. Työryhmän laatima esite rikoksen uhrin oikeuksista on hyvä yleisesite, joka ei kuitenkaan saa jäädä ainoaksi informaatioksi rikoksen uhrille. Kyseisen esitteen perusteella aktiivinen henkilö kykenee kyllä löytämään tarvittavaa lisäinformaatiota, mutta mikäli rikoksen uhriksi joutuminen on lamaannuttanut henkilön aloittekyvyn, kuten usein tapahtuu, esitteessä annettu informaatio ei välttämättä riitä asianmukaisen tuen ja oikeusavun saamiseksi. Poliisi tulisikin ohjata antamaan yleisesitteen lisäksi yksityiskohtaiset yhteystiedot kyseisellä paikkakunnalla saatavilla olevista tuki- sekä asianajo- ja oikeusapupalveluista ja poliisiin tulisi aina tarvittaessa avustaa rikoksen uhria oikeudenkäyntiavustajan hankkimiseksi jo kuulustelujen yhteyteen.

Helsingin syyttäjävirasto toteaa, että esitutkintaviranomainen on avainasemassa rikoksen uhrin tiedonsaantioikeuden toteuttamisessa, koska esitutkintaa suorittava virkamies useimmiten tapaa uhrin ensimmäiseksi. Koska rikosprosessista suullisesti annettu informaatio voi olla vaikeaa ymmärtää, rikoksen uhrin tiedonsaantioikeus tulisi toteuttaa suullisen kertomisen jälkeen vielä antamalla sama asia kirjallisena. Jos kirjallinen materiaali loppuu, sen tulee olla esitutkintaviranomaisella helposti tuostettavana, jotta materiaalia voidaan nopeasti tuottaa lisää. Laadittu infoesite "Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista" soveltuu tiedonsaantioikeuden toteuttamiseen hyvin, kunhan huolehditaan, että esite annetaan kattavasti rikosten uhreille.

Helsingin syyttäjäviraston mukaan esitutkintaviranomaisen tulisi huolehtia nykyistä tarmokkaammin, että seksuaali- tai väkivaltarikoksen uhrilla olisi avustaja esitutkinnassa jo ensimmäisestä kuulustelusta lähtien. Avustajan hankkimista tulisi korostaa jo ensikontaktissa. Monella avustajalla on usein esitutkintaviranomaista paremmin aikaa kertoa rikoksen uhrille tämän oikeuksista.

Helsingin poliisilaitos toteaa, että erityistä huomiota tulee kiinnittää uhrin oikeuksista ja tukipalveluista tiedottamiseen, esimerkiksi ennen kuulustelua toimitetun sähköisen tietopaketin muodossa (linkki ohjeisiin/tukipalveluihin). Kuulustelun yhteydessä olisi sen jälkeen mahdollista käydä läpi niitä kysymyksiä, joita uhrille on syntynyt hänen tutustuessaan tietopakettiin. Kaikkien mietinnössä esitettyjen asioiden perusteellinen läpi käyminen, ilman uhrin ennakkotutustumista asiaan, sitoo paljon aikaa eikä uhrin keskittymiskyky asiaan ole kuulustelun alkaessa usein paras mahdollinen hänen odottaessaan tulevaa kuulustelua.

Lounais-Suomen poliisilaitoksen mukaan käytännössä uhreja jo esitutkintavaiheessa kiinnostavia kysymyksiä ovat mm. se, täytyykö syytetty kohdata, oikeudenkäynnin maksullisuus ja sisältö, rangaistukset ja korvaukset, joista sisältyykin tietoja ja linkkejä jo nyt käytössä olevaan oikeusministeriön esitteeseen. Tarpeen vaatiessa poliisilaitoksessa on esitutkinnan yhteydessä annettu tietoa oikeusministeriön henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan verkkosivusta. Poliisilaitos pitääkin tärkeänä, että uhri saa koko prosessia koskevat tarpeelliset tiedot mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja että eri toimijoiden välinen hyvä tiedonvaihto mahdollistetaan mm. tietojärjestelmiä kehittämällä ja koulutuksella.

Oulun poliisilaitos toteaa, että tieto pitää olla uhreilla käytettävissä mahdollisimman varhain. Useimmiten esitutkintaviranomainen on ensimmäinen taho, joka kohtaa uhrin/asianomistajan. Esitutkintaviranomainen on jo nyt välittänyt uhrille runsaasti tietoa, mutta ei varmasti riittävästi. Mietinnössä esitettävät esitteet ovat omalla tavallaan hyvä keino välittää tietoa, koska uhri saattaa olla alkutilanteessa järkyttynyt tai poissa tolaltaan eikä välttämättä pysty omaksumaankin hänelle annettavaa informaatiota. Esitteen muodossa hänelle jää jotain, mitä hän voi tarkastella myöhemmin.

Itä-Uudenmaan oikeusaputoimisto toteaa, että vaikka valtaosa rikostenkin uhreista liikkuu sujuvasti sähköisessä ympäristössä, on edelleen tarpeellista, että rikoksen uhrille on mahdollista jo ensikontaktissa viranomaisen (poliisin) kanssa tarjota kirjallista materiaalia rikoksen uhrin oikeuksista. ”Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista” ja ”Jos joudut rikoksen uhriksi” -esitteet täyttävät tarvetta. Niistä sekä kolmannen sektorin esitemateriaalista täytyy olla saatavilla riittävän monelle kielelle käännettyjä kappaleita poliisilla, tuomioistuinten kanslioissa ja oikeusaputoimistoissa jaettavaksi asiakkaille. Mietintö kiinnittää ansiokkaasti huomiota myös tarpeeseen kääntää esitteitä riittävän monelle kielelle. Itä-Uudenmaan oikeusaputoimiston mukaan Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esite käsittää kattavasti uhrin oikeudet rikosasiassa. Esitteestä kuitenkin puuttuu konkreettiset ohjeet siitä, miten rikoksen uhrin tulee menetellä saadakseen tietyn edun, kuten esimerkiksi suojelua; kenelle ja missä vaiheessa hänen tulee esittää pelkonsa ja mitä sitten tapahtuu. Lyhyt toimintaohje voisi auttaa uhria hakeutumaan oikean palvelun äärelle.

Rikosuhripäivystys ja Suomen Mielenterveysseura kiittävät oikeusministeriötä nopeasti valmistellusta Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esitteestä ja toivovat, että ministeriö julkaisee esitteen mahdollisimman monella eri kielellä. Myös Jos joudut rikoksen uhriksi -esitteen kielivalikoimaa olisi tarpeen laajentaa.

Ensi- ja turvakotien liitto toteaa, että Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esite on selkeä tietopaketti, jota kannattaa jakaa paitsi viranomaisien, myös järjestöjen tukipalveluiden käyttöön. Esitteessä lukee tukipalveluiden kohdalla ”Lähisuhdeväkivallan uhrit voivat saada suojaa ja tukea turvakodeista”. Perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreille on kuitenkin tarjolla apua avo- ja etäpalveluina muuallakin kuin 11 turvakoti-paikkakunnalla – ja myös heille, jotka eivät tarvitse ympärivuorokautista suojaa. En-

si- ja turvakotien liitto esittää, että lause täydennetään sisältämään myös avopalvelut oppaan sähköiseen versioon. Lisäksi painetun oppaan lopussa oleviin tukipalveluihin olisi seuraavissa painoksissa hyödyllistä lisätä linkki nettiturvakotiin, johon on koottu monen eri toimijan yhteystiedot paitsi turvakoteihin, myös laajasti perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhrien avopalveluihin. Sähköisessä versiossa oikeus.fi-sivustolla tämä linkki jo onkin, samoin kuin linkit muiden tukipalveluiden yhteystietoihin. Ensi- ja turvakotien liitto kiinnittää huomiota siihen, että tietoa pitää antaa suoraan lapsille ja nuorille, heille sopivalla tavalla, ja että lasten huomioimisen tulee näkyä Tietoa uhrien oikeuksista -esitteessä.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen/Tukinainen ry pyytää lisäämään Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esitteeseen Raiskauskriisikeskus Tukinaisen yhteystiedot. Lisäksi Raiskauskriisikeskus Tukinainen esittää, että jollakin tavoin olisi syytä tuoda esille se, että Suomessa syyttäjä ei aja seksuaalirikoksen asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta. Seksuaalirikokset muodostavat siten poikkeuksen, joten siitä on tärkeää mainita sekä esitteissä että muussa tiedottamisessa turhien sekaannusten välttämiseksi.

3.2 Uhreille ja kansalaisille tarjottava pääsy tietoon sähköisesti

Oikeusministeriön tietohallintoyksikkö toteaa, että tehokas ohjaaminen tukipalveluihin on tärkeää, koska se edesauttaa uhrien tiedonsaantia ja selviytymistä monin tavoin. Tällä hetkellä tieto on hajanaisesti löydettävissä eri viranomaisten ja järjestöjen verkkosivuilta. Uhrin kannalta tilanne on hämmentävä, eikä oikeaa tietoa ole välttämättä helppo löytää. Oikeusministeriön sivuilla on tosin listaus tukipalveluista, joka auttaa uhria jossain määrin löytämään haluamansa tukipalvelun. Tietohallintoyksikkö arvelee, että rikoksen uhreille suunnattava viestintä on tyypillinen palvelu, jolle Väestötörekisterikeskuksessa kehitteillä olevasta KaPA-palvelusta voisi olla hyötyä yhteenkokoavana asiointipalveluna seuraavasti:

- Valtiovarainministeriön aloitteesta kehitteillä olevan kansallisen palveluarkkitehtuurin (KaPA) tavoitteena on luoda yhteentoimiva digitaalisten palveluiden infrastruktuuri, jonka avulla tiedon siirto organisaatioiden ja palveluiden välillä on helppoa. Ohjelmassa luodaan kansallinen palveluväylä (tiedon välityskerros), kansalaisten, yritysten ja viranomaisten tarvitsemat yhteiset palvelunäkymät, uusi kansallinen sähköinen tunnistusratkaisu sekä kansalliset ratkaisut organisaatioiden ja luonnollisten henkilöiden roolien ja valtuutusten hallintaan. Ideana palvelussa on, että tarvepolut kulkevat eri tarvekokonaisuuksien alueella eivätkä ole enää viranomaiskohtaisia eli kansalaisten ei tarvitse tietää, mikä viranomainen hänen asiaansa käsittelee.
- Palvelu olisi rakennettavissa johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi, josta rikoksen uhri saisi yhden luukun periaatteen mukaisesti tiedon rikosprosessin etenemisestä, saatavilla olevista tukipalveluista, ohjeistuksesta ja lomakkeista sekä voisi pyytää tukea ja neuvontaa viestinvälityspalvelun (ent. asiointitili) kautta. Palvelu olisi rakennettava uhrin tarpeista käsin. Rikoksen uhreille suunnattavien KaPA-palveluiden suunnittelu ja toteutus vaativat poikkihallinnollista yhteistyötä ja koordinointia.
- Laki hallinnon yhteisistä sähköisen asiointin tukipalveluista (571/2016) eli ns. KaPA-laki on tiettyjen palveluiden osalta velvoittava annettujen aikataulujen puitteissa (voimaantulo 15.7.2016). Käyttöönottojen edistämiseksi VM edellyttää, että sille ilmoitetaan palveluiden käyttöönottojen aikataulutavoitteet viimeistään 31.10.2016.

Sisäministeriön poliisiosasto esittää, että uhrin asemaan liittyvä ulkoinen tiedottaminen on huomioitava kaikkien viranomaisten sähköisissä järjestelmissä ja niissä on oltava suorat linkit muihin informaatiota jakaviin tahoihin.

Valtiokonttorin mukaan työryhmän näkemys siitä, että sähköisen viestinnän ja -palveluiden osuutta tulisi pyrkiä lisäämään, on erityisen kannatettava. Kaikenlainen asiointi yhteiskunnassa siirtyy yhä enenevässä määrin verkkoon, erityisesti nuorempien henkilöiden osalta, joten on luontevaa, että myös rikoksen uhrille saavat tarvitsemansa informaation ja palvelut mahdollisimman paljon sitä kautta. Tältä osin Valtiokonttori toteaa, että se tarjoaa tällä hetkellä rikoksen uhrille mahdollisuuden hoitaa rikosvahinkolakiin perustuvan korvausasiointinsa Valtiokonttoriin kansalaisen asiointitilin kautta. Jatkossa myös mobiiliasointi mahdollistuu rikosvahinkokorvausta valtiolta hakevalle asiakkaalle.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos huomioi, että työryhmän ehdotuksessa painotetaan, että viestintäteknologian, kuten sähköpostin, videotallenteiden tai sähköisten lomakkeiden käytön pitäisi olla mahdollista rikosilmoitusta tehtäessä. Sähköiset asiointipalvelut eivät kuitenkaan saa muodostua ainoiksi tavoiksi hoitaa asioita. Asiointipalveluja kehitettäessä tulee ottaa huomioon, että etenkin kaikilla iäkkäillä henkilöillä ei ole mahdollisuutta tai osaamista tietokoneen tai mobiililaitteiden käyttöön. Asiointin tulee aina olla mahdollista myös henkilökohtaisesti paikan päällä tai puhelimitse. Lisäksi Terveysten ja hyvinvoinnin laitos toteaa, että verkossa olevan tiedon tulisi olla helposti saatavilla ja ymmärrettävää. Tämän lisäksi jo verkkosivujen tulisi olla esteettömiä, esimerkiksi näkövammaisille ruudunlukuohjelman käyttäjälle. Verkkosivujen esteettömyyteen julkisia toimijoita velvoittaa myös tulossa oleva saavutettavuusdirektiivi (ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi julkisen sektorin elinten verkkosivustojen saavutettavuudesta). Sen mukaan verkkosivujen tulee yltää vähintään WCAG 2.0 -suosituksen AA-tasoon.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että olisi perustettava erityisiä tiedotuspalveluja, kuten lapsille tiedottamiseen erikoistuneita verkkosivustoja ja tukipuhelimia.

Helsingin syyttäjänviraston mielestä esitutkinta- ja oikeusviranomaisten nettisivuille tulisi luoda muusta nettisivun materiaalista selkeästi erottuva ja helposti havaittava tietopaketti.

Helsingin poliisilaitoksen mukaan erityistä huomiota tulee kiinnittää uhrin oikeuksista ja tukipalveluista tiedottamiseen esimerkiksi ennen kuulustelua toimitetun sähköisen tietopaketin muodossa (linkki ohjeisiin/tukipalveluihin).

Oulun poliisilaitos toteaa, että esitteissä olevat tiedot vanhenevat nopeasti ja että netti/mobiilipalvelut ovat nykypäivää. Erityisesti tukipalveluiden osalta ongelma on se, että palveluiden tuottajia on paljon ja ne vaihtuvat usein; miten esitutkintaviranomaisessa pystyttäisiin ylläpitämään ajantasainen tieto? Netti- ja mobiilipalvelutkin vaativat ylläpitoa, mutta jos ylläpitäjä on palveluntuottaja, hänen intressissään on antaa ajanmukaista tietoa. Tänä päivänä kaikki on netissä, niin kuluttajat kuin palvelujen tuottajat. Olisiko mahdollista, että tukipalvelujen tuottajilla olisi yksi sivusto, josta olisi saatavissa kaikki mahdolliset tukipalvelut eri tilanteisiin ja joka olisi mainittu esitteessä? Näin uhri saisi yhden luukun periaatteella tiedot tukipalveluista.

Itä-Uudenmaan oikeusaputoimisto toteaa, että mietinnössä on koottuna kattava listaus kuvauksineen eri viranomaisten ja kolmannen sektorin internetosoitteista ja eri tahojen tarjoamasta palvelusta. Sama listaus löytyy oikeus.fi-sivun Esitteet-osiosta. Myös Google-hakukone löytää kiitettävästi rikoksen uhrille suunnattua informaatiota. Näyttäisi siis siltä, että tietoa on kattavasti saatavilla, mutta oikeusaputoimisto yhtyy mietinnön kehittämis ehdotukseen sähköisen ympäristön entistä tehokkaammasta hyödyntämisestä. Voi olla, että itse sähköisen esitteen tekstiin upotetut linkit oikeilla paikoilla toimisivat tässä tarkoituksessa paremmin kuin erillinen listaus yhteistyötahoista yhteystietoineen.

Amnesty International Suomen osasto ja Naisten Linja toteavat, että tietoa tulisi olla eri muodoissa ja myös niin, että henkilö itse voi sitä halutessaan helposti sähköisesti saada. Tähän voisi hakea esimerkkiä hyvistä käytännöistä myös ulkomailta, joissa on kehitetty esimerkiksi visuaalista, sähköistä materiaalia oikeussaleista. Rikoksen uhri voi tutustua niihin ennen omaa oikeudenkäyntiään. Tämä voi lievittää pelkoja, joita rikoksen uhrilla todennäköisimmin on tulevaan oikeudenkäyntiin.

Ensi- ja turvakotien liitto toteaa, että viranomaisten ja järjestöjen yhteistyö ja yhteinen kampanjointi ovat kannatettavia ehdotuksia. Lisäksi olisi tärkeää kannustaa paikallisia viranomaisia lisäämään omille sivuilleen linkit alueellisiin tukipalveluihin.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen/Tukinainen ry toteaa, että työryhmän kehittämis ehdotuksessa on hyvin huomioitu viranomaisten ja järjestöjen sähköisten ympäristöjen hyödyntämisen mahdollisuudet. Ajanmukaisten tietojen päivittäminen on tärkeää. Raiskauskriisikeskus Tukinainen on pyrkinyt myös omilla kotisivuillaan ja Nettitukinainen-palvelun yhteydessä antamaan informaatiota oman kohderyhmänsä eli seksuaalirikosten uhrien oikeuksista ja mahdollisuuksista saada maksutonta tukea, apua ja neuvontaa. Lisäksi osoitteesta www.senjanetti.fi löytyy tietoa sekä uhreille että heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille. Raiskauskriisikeskus Tukinainen toimii myös Facebookissa ja Twitterissä ja ylläpitää suljettua Facebook-ryhmää, joka on suunnattu seksuaalirikosten uhrien kanssa työskenteleville.

Tukinaisen mukaan sähköisten tietojen osalta olisi hyvä pohtia myös aistivammaisille suunnattavan tietomateriaalin laadukkuutta. Näkö- ja kuulovammaiset seksuaalirikosten uhrit ovat kertoneet vaikeuksista saada tietoa tarjolla olevista erityisistä tukipalveluista viranomaisten kautta. Tiedotuksessa tulisi huomioida tieto oikeussalissa käytettävissä olevista erityisjärjestelyistä. Raiskauskriisikeskus Tukinaisen kotisivuilla näkövammaiset on huomioitu äänitallenteella, joka kertoo palvelujen keskeisen sisällön.

Henkirikoksen uhrien läheiset ry (Huoma) toteaa, että arvostava yhteistyö järjestöjen ja viranomaisten välillä tuo parhaan edun olemassa olevan tiedon jakamiseen myös sähköisiä välineitä käytettäessä. Viranomaisten olisi hyvä käyttää enemmän hyödyksi uhrijärjestöjen asiantuntemusta tuottaessaan palveluita. Henkirikoksen uhrien läheiset ovat koostaneet selkokiehisen oppaan, jonka voisi linkittää viranomaisten sivustoille. Opasta päivitetään säännöllisesti asiakkailta tulleiden palautteiden ja henkirikoksiin erikoistuneiden psykoterapeuttien kanssa. Kun linkin kautta asiakas ohjataan Huoman sivulla olevaan oppaaseen, hänellä on käytössä uusin versio. Samalla hän saa ohjauksen vertaistukipalveluun.

Suomen Asianajajaliitto toteaa, että kuulustelutilanne on uhrille usein sen verran outo ja hämmentävä, että kuulustelujen yhteydessä suullisesti annettua informaatiota uhrin oikeuksista on vaikea sisäistää. Uhrille on tärkeä saada tietoa siinä vaiheessa,

kun hän on itse siihen valmis. Näin on myös tukipalveluihin ohjaamisen osalta. Tietoa tulisi olla tarjolla pidemmän ajan kuluessa. Tätä taustaa vasten olisi tärkeää, että sähköisiä palveluita kehitettäisiin edelleen ja kaikki keskeinen materiaali löytyisi internetistä helposti. On esitetty, että uhrin tiedonsaannin kannalta kaikki keskeisin materiaali ja linkitys eteenpäin löytyisivät oikeusministeriön ylläpitämiltä oikeus.fi-sivuilta. Olisi hienoa, mikäli viranomaiset ja järjestöt kykenisivät yhdessä toteuttamaan kootusti esimerkiksi internetsivut, joissa jaetaan tietoa uhrin oikeuksista ja ohjeita toimintatavoista. Tällä hetkellä tietoa on palasina ympäriinsä.

3.3 Tukipalveluihin ohjaamista tehostettava

Poliisihallitus toteaa, että sen antaman tiedotteen (17.6.2016) mukaisesti tukipalveluihin (esim. Rikosuhripäivystys) ohjaamista tehostetaan: Aina, jos kuulustelussa vaikuttaa siltä, että asianomistaja saattaisi hyötyä järjestöiltä saatavasta neuvonnasta tai tuesta, suostumus yhteystietojen välittämiseen kysytään ja ne välitetään Rikosuhripäivystykselle viipymättä. Tiedotteessa on korostettu, että Rikosuhripäivystys antaa kokonaisvaltaista neuvontaa uhrille asioidensa hoitamiseen. Asianomistajalle kerrotaan prosessiin liittyvistä oikeuksista ja saatavilla olevista tukipalveluista uudella oikeusministeriön laatimalla esitteellä. Myös poliisin kenttäpartiot voivat jakaa uutta esitettä tai linkkiä esitteeseen.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos painottaa, että on ensisijaisen tärkeää järjestää tarvittava tuki ja tiedonsaanti lapsiuhreille ja jokaiselle, joka on vastuussa heidän huollostaan. Lausunnossa viitataan THL:n koordinoimaan LASTA-hankkeeseen. Lisäksi lausunnossa todetaan, että maahanmuuttajien osalta tukipalveluihin ohjaamista tulisi tehostaa niin uhrin kuin hänen läheistensä kohdalla.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että työryhmän ehdotus tukipalveluihin ohjaamisen tehostamisesta on erittäin tärkeä. Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että lapsille palvelut ovat ihmisiä. Lasten ja nuorten kanssa toimittaessa korostuu henkilökohtaisen kontaktin ja tiedonvälityksen merkitys. Läheskään aina ei ole riittävää, että lapselle/nuorelle annetaan esite, josta löytyy yhteystiedot tarjolla oleviin tukipalveluihin. Lapselle/nuorelle tulee kertoa palveluista ja antaa mahdollisuus esittää halutessaan kysymyksiä. Viranomaisen on myös tärkeää varmistaa, että lapsi/nuori on ymmärtänyt asian ja tarvittaessa auttaa häntä ottamaan yhteyttä tukipalveluun, jos ei ole täytetty varmuutta siitä, että lapsen/nuoren tukena ja apuna on vanhempi tai muu luotettava aikuinen. Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimasta LASTA-hankkeesta. Yhteistyö hankkeen kanssa on tärkeää myös uhrin tiedonsaannin edistämisen näkökulmasta.

Oulun poliisilaitos huomauttaa, että tukipalveluiden osalta ongelma on se, että niiden palveluiden tuottajia on paljon ja ne vaihtuvat usein. Miten tuossa tilanteessa esituskintaviranomaisessa pystyttäisiin ylläpitämään ajanmukainen tieto? Olisiko mahdollista, että tukipalveluiden tuottajilla olisi yksi sivusto, joka olisi mainittu esitteessä. Palveluntuottajat itse toimittaisivat sivuston ylläpitäjälle tietonsa. Näin uhri saisi yhden luukun periaatteella tiedot mahdollisista tukipalveluista.

Itä-Uudenmaan oikeusaputoimiston mukaan rikosten uhreille on tarjolla kattavasti erilaisia kolmannen sektorin tukipalveluita. Palveluiden tehokas käyttäminen edellyttää, että asiakas saa oikeaa tietoa palvelun tarjoajista ja hänet osataan ohjata hänel-

le sopivan palvelun pariin. Mietintö kiinnittää aivan oikein huomiota viranomaisten ohjeistamiseen ja kouluttamiseen asiassa.

Rikosuhripäivystys (RIKU) ja Suomen Mielenterveysseura toteavat, että työryhmän ehdotuksessa tukipalveluihin ohjaamisen tehostamisesta todetaan, että ”Tukipalveluihin ohjaamisessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota poliisin ja muiden uhreja kohtaavien viranomaisten koulutuksessa.” Lisäksi korostetaan paikallista sidosryhmäyhteistyötä, mikä onkin käytännön työssä osoittanut olennaisen tärkeäksi, jotta tieto saatavilla olevista palveluista kulkee. Rikosuhripäivystys ja Mielenterveysseura haluavat jatkokehittämisen kannalta kiinnittää erityistä huomiota myös muiden kuin poliisin ja oikeushallinnon viranomaisten velvollisuuksiin ohjata uhreja tukipalveluihin, koska tätä puolta ei raportissa ole tarkemmin käsitelty. Vaikka komission ohjekirja ei ole oikeudellisesti sitova dokumentti, se antaa kuitenkin merkittäviä suosituksia direktiivin artiklojen tulkinnasta ja sisältöä niihin kohtiin, jotka on ilmaistu yleisellä tasolla. Esimerkiksi direktiivin 8 artiklan 2-kohdassa viitataan muihin viranomaisiin: ”Jäsenvaltioiden on helpotettava uhrin ohjaamista uhrien tukipalveluihin rikosilmoituksen vastaanottaneen toimivaltaisen viranomaisen tai muiden asiaankuuluvien yksiköiden toimesta.” Komission ohjekirjassa listataan ”muina asiaankuuluvina yksiköinä” julkiset toimijat kuten sairaalat, koulut, suurlähetystöt, konsulaatit sekä sosiaali- tai työvoimapalvelut.

Rikosuhripäivystys ja Mielenterveysseura pitävät tärkeänä, että koulutuksissa ja viranomaisten ohjeistuksissa nostetaan esille myös muiden rikoksen uhreja kohtaavien viranomaisten tehtävät ja velvollisuudet rikoksen uhreja kohtaan. Jokaisen viranomaisen tulisi oman tehtäväalueensa puitteissa huomioida rikoksen uhrin erityinen tilanne sekä vähintäänkin ymmärtää ohjata uhri tukipalveluihin silloinkin, kun uhriasiat eivät suoraan kuulu viranomaisen omaan toimialueeseen. Tiedetään, että rikoksen uhrin kohdalla terveysviranomaisen on se viranomaistaho, jonka hän useimmiten ensimmäiseksi kohtaa. Kuitenkin rikoksen uhreja ohjautuu tukipalveluihin terveydenhuollosta vain vähän.

Rikosuhripäivystys on omalta osaltaan pyrkinyt lisäämään Suomen ulkomaan edustustojen tietoisuutta mahdollisuuksistamme palvella myös ulkomailla rikoksen uhreiksi joutuneita Suomeen palaavia henkilöitä. Ulkoministeriön välityksellä on toimitettu tietoa Rikosuhripäivystyksestä ja palveluohjaukseen liittyvät ohjeet kaikkiin ulkomaan edustustoihin. Paikallisesti ja alueellisesti tehdään säännöllistä yhteistyötä useiden eri viranomaistahojen kanssa. Eri viranomaisten kiinnostus ja halukkuus osallistua uhriasioita koskevaan yhteistyöhön vaihtelee kuitenkin paljon eri alueilla, minkä vuoksi olisi tärkeää saada selkeää viranomaisohjeistusta.

Amnesty International ja Naisten Linja toteavat, että kuten työryhmän mietinnössä mainitaan, tukipalveluihin ohjaamisen tehostaminen vaatii viranomaisilta tietoa alueensa palveluista. Tehokas ohjaaminen erityisen haavoittuvien ryhmien osalta vaatii lisäksi erityisasiantuntemusta kohtaamisesta sekä esimerkiksi väkivaltaa kokeneiden vammaisten naisten osalta tietoa myös alueen esteettömistä palveluista.

Lausunnossa esitetään, että myös muiden viranomaisten kuin poliisin ja oikeusviranomaisen roolia uhrin tiedonsaannissa ja tukipalveluihin ohjaamisessa on hyvä korostaa. Komission ohjeistuksessa todetaan, ettei artiklan 4 uhrin tiedonsaantioikeus koske ainoastaan poliisi- ja oikeusviranomaisia, vaan voi koskea myös esimerkiksi Rajavartiolaitosta ja tullivirkailijoita. Ohjeistuksessa todetaan edelleen, että kyseiset viranomaiset ovat tärkeitä ihmiskaupan uhrien osalta, sillä uhrien oikeus saada tietoa koskee ensimmäistä hänen kohtaamaansa toimivaltaista viranomaista. Vaikka

tiedonsaantioikeuden osalta [toimivaltaisiksi viranomaisiksi] ei katsota ohjeistuksen mukaan esimerkiksi sairaaloita tai sosiaalipalveluita, uhrien ohjaamisessa tukipalveluihin on tärkeä muistaa, että sosiaali- ja terveysviranomaiset ovat usein tärkeässä roolissa. Erityisesti sukupuolittuneen väkivallan osalta sosiaali- ja terveysviranomaisen on poliisia todennäköisemmin viranomainen, jonka tällaisen väkivallan kohteeksi joutunut kohtaa.

Ensi- ja turvakotien liitto huomauttaa, että lapsen edun ensisijaisuus ja lapsikeskeinen lähestymistapa eivät näy työryhmän ehdotuksissa, sen enempää tiedottamisessa kuin tukipalveluihin ohjaamisen osioissakaan. Tiedon ja ohjauksen antaminen alaikäisten lasten vanhemmille ei riitä, vaan tietoa pitää antaa myös lapsille ja nuorille, heille sopivalla tavalla. Heidät pitää myös osata ohjata nimenomaan lapsille suunnattuihin tukipalveluihin. Erityisen tärkeää viranomaisten tietous ja osaaminen on tilanteissa, joissa lapsen oma vanhempi tai lapsen kanssa työskentelevä viranomainen on lapseen kohdistuneen rikoksen tekijä. Lasten ja nuorten huomioimisen tulee näkyä [muun muassa] tukipalveluihin ohjaamisessa.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen/Tukinainen ry yhtyy työryhmän kehitysehdotukseen tukipalveluihin ohjaamisen tehostamisesta. Uhridirektiivin tavoitteiden toteutumiseksi viranomaisten ja eri uhriryhmiä palvelevien tukijärjestöjen yhteistyötä tulee kehittää entisestään. Tukipalveluiden valintakriteerinä ei kuitenkaan tulisi olla palvelun valtionrahoituksen osuus vaan rikosten erityisluonne ja uhrien haavoittuvuus. Seksuaalirikosten uhrin ovat erityisryhmä, jonka osalta pyydetään tarkempia huomioita ehdotuksiin. Raiskauskriisikeskus Tukinainen esittää, että poliisin aktiivisuutta seksuaalirikosten uhreille tiedottamisessa maksuttomista tukipalveluista tehostetaan. Raiskauskriisikeskus Tukinainen esitteitä toimitetaan jatkossakin poliisilaitoksille, mutta niitä voi myös erikseen pyytää lisää jakelua varten. Poliisiviranomaiset voivat myös asiakkaan luvalla välittää yhteystietoja, jolloin välittömän kriisiavun tarpeessa oleville seksuaalirikosten uhreille on mahdollista järjestää apua ja tukea jo varhaisessa vaiheessa. Lausunnossa esitetään lisäksi, että Raiskauskriisikeskus Tukinainen yhteystiedot lisätään Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esitteeseen.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen kokemuksen mukaan poliisiviranomainen vain harvoin jakaa Tukinainen esitteitä seksuaalirikosten uhreille tai ohjaa heitä Tukinainen palveluun. Monet uhrin ovat joutuneet yksin etsimään tietoa ja lopulta monien vaiheiden kautta saaneet Tukinainen yhteystiedot terveydenhuollon yksiköstä. Tällä hetkellä seksuaalirikosten uhrien ”pompottelu” eri auttamistahojen välillä on valitettavan yleistä. Nykyinen käytäntö on vastoin uhridirektiivin hyviä tavoitteita kuten uhrin oikeutta saada tietoa oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan saada myös erityistukea jo varhaisessa vaiheessa ilman toistuvaa palveluista toiseen ohjausta. Työryhmän esittämät ehdotukset toivottavasti tulevat tuomaan muutoksia parempaan suuntaan.

Monika-Naiset liitto ry pitää tärkeänä, että poliisin ja muiden uhreja kohtaavien viranomaisten koulutuksessa kiinnitetään erityishuomiota tukipalveluihin ohjaamiseen. Keskeiset toimijat on hyvin kerätty www.oikeus.fi/tukipalvelut -sivustolle ja näitä tulee ylläpitää ja päivittää. On myös tiedostettava, että monesti maahanmuuttajataustaisten rikoksen uhrien kohdalla pelkkä tiedon antaminen tai palvelusta kertominen ei ole riittävää, vaan on varmistettava, että uhri todella pääsee avun piiriin.

Henkirikoksen uhrien läheiset ry (Huoma) pitää tärkeimpänä ja merkittävimpänä asiana henkirikoksen uhrin omaisen kannalta rikokseen liittyvässä tiedonsaannissa asiakkaan ohjaamista heti tapahtuneen jälkeen suoraan oikean tukipalvelun piiriin. Jokaisessa tapauksessa omainen tulisi ohjata tukipalveluun, olipa hänen oma en-

simmäinen reaktionsa tarjottuun palveluun millainen tahansa. Sokissa olevan ihmisen kykyyn tehdä päätöksiä ei saa luottaa. Lausunnossa todetaan ja ehdotetaan seuraavaa:

- Tiedon antaminen voidaan suorittaa esimerkiksi antamalla esite uhripalveluista ja kertomalla lyhyesti hyödyistä, jonka uhrin omainen tätä kautta saa. Jokaisella tulee olla oikeus myös kieltäytyä annetusta tuesta, joten vastoin asiakkaan tahtoa, ei yhteystietoja saa jakaa eteenpäin.
- Sokissa oleva ihminen ei pysty läheskään aina sisäistämään annettuja ohjeita. Käytännössä paras vaihtoehto tukipalveluiden saamiselle olisi viranomaisen (esimerkiksi poliisi joka tuo kotiin kuolinviestin) pyyntö, että hän voi lähettää omaisen nimen ja puhelinnumeron tukipalvelun tarjoajalle.
- Tukipalvelun tarjoaja (RIKU, kriisikeskus tai Huoma) osaa kohdata sokissa olevan asiakkaan, ymmärtää mahdollisen tiedon sisäistämisen vaikeuden ja osaa ohjata uhrin/omaisen ensisijaisesti hänelle tärkeimpään tukipalveluun, onpa se sairaala tai toinen tukijärjestö. Tätä kautta myös ohjaaminen rikosprosessissa ja tukihenkilön hankkiminen tulevat luontevana osana prosessia.
- Tukipalveluita tarjoavat järjestöt tulisi saada tarjoamaan toistensa palveluita uhrille/omaiselle ja katsomaan aina uhrin/omaisen tarpeenmukaisen palveluntarjoajan. Tämä ei tulisi jäädä resurssista kiinni ja näin tuleekin huolehdittavaksi, että kohderyhmää tukevilla toimijoilla on mahdollisuus riittävään tuen tarjoamiseen sekä riittävän kiinteään yhteistyöhön edellä mainittujen uhreille/omaisille tarkoitettujen tukipalveluiden kesken.
- Henkirikoksessa omaisensa menettänyttä tulee ohjata ja tukea erittäin sensitiivisellä otteella. Sillä on hyvin paljon merkitystä, miten tukipalveluista kerrotaan ja miten uhri/omainen kohdataan ja häntä kohdellaan. Useille omaisille on esimerkiksi erittäin tärkeää, että he saavat tiedon tekijän vapautumisesta tai luvattomasta poistumisesta, mutta miten huolehditaan uhrin/omaisen henkinen hyvinvointi tiedon antamisen jälkeen. Myös tässä yhteydessä tulee ohjata uhri/omainen tukipalveluihin.

Suomen Asianajajaliitto esittää, että kuten työryhmän mietinnössä on todettu, rikoksesta uhreille koituvaa taakan helpottamiseksi olisi tärkeää varmistua uhrien kanssa toimivien tahojen keskinäisestä vastuunjaosta ja saumattomasta yhteistyöstä. Kun rikosasia etenee viranomaiselta toiselle, tulee eri tahoilla olla selkeät pelisäännöt siitä, mitkä tehtävät kuuluvat kenellekin. Myös tukipalveluihin ohjaamisen tulisi tapahtua keskitetysti.

3.4 Uhrin tarpeet paremmin huomioon tuomioistuinten kutsuissa ja järjestelyissä

Oikeusministeriön demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö toteaa, että Ohjeita kutsuttavalla asianomistajalle -materiaaliin tulisi lisätä tietoa asianomistajan kielillisistä oikeuksista. Ohjeesta tulisi tuottaa mahdollisimman monia eri kieliversioita, ml. kaikki kolme saamen kieltä ja molemmat Suomessa käytetyt viittomakielet.

Rajavartiolaitos toteaa, että "Ohjeita kutsuttavalle asianomistajalle" tulisi vielä päivittää siten, että siinä huomioitaisiin esitutinnan osalta kaikki esitutkintaviranomaiset. Ohjeesta tulisi ilmetä, että asianomistajalla on oikeus saada esitutkintapöytäkirja käyttöönsä esittämällä kutsu esitutinnan suorittaneelle esitutkintaviranomaiselle.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos toteaa, että työryhmän luonnostelema ohjeita kutsuttavalle asianomistajalle tulisi muokata selkokielisemmiksi. Tekstin tulisi olla johdonmukaisesti kirjoitettu samalla tyylillä. Nykyisessä luonnoksessa teksti on paikoitellen kirjoitettu "Teille"-muotoisena, mutta huomattavassa osassa ohjeistusta puhutaan etäännyttävästi joko "asianosaisesta" tai "asianomistajasta" eikä ohjeita kohdisteta suoraan lukijalle.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että tuomioistuinten kutsuista ja niiden liitteistä laaditaan lapsiystävälliset versiot. Lapsiasiavaltuutettu selvitti hallinto-oikeuksien lapsiystävällisiä toimintatapoja keväällä 2015. Selvityksen perusteella todettiin muun muassa, että lapsille lähetettävät kuulemis- ja selvityspyynnot eivät täyttäneet lapsille kohdistettavan viestinnän tarpeita. Kirjeissä käytettiin vaikeita ja lapsille vieraita termejä ja ilmaisuja. Aiheesta järjestettiin koulutusta hallinto-oikeuksille lapsiasiavaltuutetun toimiston ja oikeusministeriön koulutusyksikön yhteistyönä. Lapsiasiavaltuutetun tiedon mukaan kirjeitä on tämän perusteella kehitetty lapsiystävällisempään suuntaan. Vastaavaa kehittämistyön ja koulutuksen tarvetta on syytä harkita myös yleisissä tuomioistuimissa.

Rovaniemen hovioikeus esittää, että "Ohjeita kutsuttavalle asianomistajalle" tulisi olla yksityiskohtaisempi asianomistajan suojaamiseksi tehtävien järjestelyjen hakemisen ja sisällön osalta.

Turun hovioikeus pitää mietinnön liitteenä olevaan ehdotusta lomakkeeksi "Ohjeita kutsuttavalle asianomistajalle" informatiivisena ja selkeänä.

Vaasan hovioikeus toteaa, että työryhmän mietinnössä ei ole otettu huomioon hovioikeusmenettelyä. Esimerkiksi henki- ja seksuaalirikoksissa muutoksenhakualttius on varsin suuri. Hovioikeuskäsittelyn näkökulmasta todetaan seuraavaa:

- Hovioikeuden toimintaa tukee ja tarpeetonta tiedottamista ehkäisee se, että asianomistajalle asianmukaisesti ilmoitetaan hänen oikeuksistaan esitutkinnassa ja käräjäoikeusmenettelyssä ja että uhrin tiedonsaanti ja toimeenpannut erityiset kuulemisjärjestelyt sekä oikeus saada tietää vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta dokumentoidaan ja niitä koskevat tiedot välitetään hovioikeudelle.
- Syyttäjä kirjaa esityksensä erityisjärjestelyistä suojelutoimiksi haastehakemuksen yhteydessä tuomioistuimelle toimitettavaan info-lomakkeeseen, joka ei ole asianosaisjulkinen. Infolehdet ovat yleensä hovioikeuksien käytössä. Hovioikeus korostaa kuitenkin sitä, että asianmukaisen toiminnan järjestämisen kannalta on erittäin tärkeää, että tieto siirtyy käräjäoikeudesta hovioikeuteen. Tämä edellyttää riittävää dokumentointia. Myös esimerkiksi syyttäjältä ja asianomistajan avustajalta saadut tiedot ovat käytännössä tärkeitä.
- Hovioikeudessa asianomistajalla on useimmiten avustaja. Kutsu tai käsittelyilmoitus toimitetaan asianomistajalle kirjallisesti postitse ja häntä informoidaan suullisesti tai kirjallisesti rikosprosessin aikataulusta ja kuulemisjärjestelyistä sekä asian käsittelystä asianomistajan (ja todistajan) puhelin- ja sähköpostitiedusteluiden johdosta tai tuomioistuimen omasta aloitteesta. Työryhmän ehdotus "Ohjeita kutsuttavalle asianomistajalle" soveltunee muokattuna liitettäväksi myös hovioikeuteen kuultavaksi kutsuttavan asianomistajan kutsuun.
- Tuomio annetaan yleensä kansliatuomiona ja asianomistajalle toimitetaan jäljennös tuomiosta sähköpostitse, avustajan kautta tai postitse, jos muutoksenhaun kohteena olleessa asiassa on ollut kysymys asianomistajan vaatimuksista. Hovioikeus ei lähetä syyttäjän edustaman asianomistajan päätöskappaletta suoraan asianomistajalle. Syyttäjä ilmoittaa päätöksen antamisesta asianomistajalle kirjeellä, jossa ohjataan asianomistaja tilaamaan päätöskappale hovioikeudelta.

Pohjois-Karjalan käräjäoikeus toteaa, että rikoksen uhriksi joutuneet henkilöt kokevat eniten tyytymättömyyttä tiedonkulkuun liittyvissä kysymyksissä. Uhritutkimuksissa on noussut esille myös tyytymättömyys siihen, miten rikosprosessin aikana on käsitelty vahingonkorvauksellisia asioita. Oikeudenkäyntien yhteydessä on ollut nähtävissä, että uhrien tiedot oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ovat saattaneet olla hyvin hataria, mikäli heillä ei ole ollut oikeudenkäyntiavustajaa apunaan. Tällainen tilanne on haastava myös asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle. Tuomioistuin pyrkii kyselyvelvollisuuttaan käyttäen huolehtimaan oikeudenkäynnin aikana siitä, että asianomistaja saa oikeaa tietoa lainsäädännön, muun muassa vahingonkorvauslain sisällöstä. Tuomioistuin ei kuitenkaan voi puolueettomuuttaan vaarantamatta asettua asianomistajan avustajan rooliin, eikä voi ryhtyä neuvomaan asianomistajaa siitä mitä ja minkä suuruisia vahingonkorvauksia hänen tulisi vaatia ja mitä näyttöä hänen tulisi vaatimustensa tueksi esittää.

Pohjois-Karjalan käräjäoikeus toteaa, että yksilöidyt ohjaukset ja kehotukset ovat osoittautuneet toimiviksi keinoiksi oikeudellisen avun saamiseksi ja asianmukaisen kuulemisjärjestyksen varmistamiseksi rikosten uhreille viimeistään tässä vaiheessa. Oikeudenkäynnin sujuvuuden ja rikosten uhrien tarvitseman tuen ja tiedonsaannin turvaamiseksi olisi kuitenkin toivottavaa, että toimenpiteet olisi hoidettu jo hyvissä ajoin esitutkintavaiheessa.

- Mikäli käsittelyn aikana havaitaan asianomistajan avustajan tarve, tuomioistuin pyrkii järjestämään asianomistajalle mahdollisuuden hankkia itselleen oikeudellista apua. Tätä silmällä pitäen Pohjois-Karjalan käräjäoikeus kehottaa pääsääntöisesti asianomistajille lähetettävissä kutsuissa asianomistajaa toimittamaan vaatimuksensa asiassa kirjallisesti etukäteen. Samassa yhteydessä asianomistajaa kehoitetaan hankkimaan itselleen oikeudenkäyntiavustaja hyvissä ajoin ennen istutuskäsittelyä, mikäli ei katso selviytyvänsä oikeudenkäynnistä ilman avustajaa.
- Mikäli asianomistajalla ei ole ollut jo esitutkinnassa oikeudenkäyntiavustajaa, käräjäoikeus lähettää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:ssä tarkoitetuissa rikoksissa asianomistajalle lisäksi erillisen selostuksen hänen oikeudestaan oikeudenkäyntiavustajaan ja kehottaa asianomistajaa kääntymään asiassa välittömästi oikeusaputoimiston tai asianajotoimiston puoleen. Mikäli asiassa ei määrääaikaan mennessä ilmoiteta oikeudenkäyntiavustajaa, käräjäoikeus määrää tarpeen vaatiessa oikeudenkäyntiavustajan viran puolesta.
- Mikäli asiassa on sen laadun tai muiden asiassa esille tulleiden seikkojen perusteella mahdollista, että asianomistajan kuulemisessa voidaan käyttää oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n mukaisia erityisjärjestelyjä, käräjäoikeus informoi tästä mahdollisuudesta asianomistajalle lähetettävän kutsun yhteydessä ja kehoittaa asianomistajaa määräpäivään mennessä ilmoittamaan onko asiassa tarvetta erityisjärjestelylle.

Pohjois-Karjalan käräjäoikeuden mielestä työryhmän päivitetty ehdotus kutsuttavalle asianomistajalle annettavista ohjeista on tietosisällöltään asiallinen, mutta kaipa sanamuodoiltaan edelleen hiomista. Osa ohjeista on kohdistettu suoraan viestin saajalle ("Teillä on oikeus..."), osa on kirjoitettu kolmanteen persoonaan ja ohjeessa käytetty terminologia vaihtelee ("Asianomistajan suojaamiseksi häntä..." ja "Asianomistajan on perehdyttävä niin hyvin..."). Viestin vastaanottajan kannalta on tärkeää, että viestin sisältö kohdistuu suoraan hänen tarpeisiinsa eikä viestin sisältö hämähä hämmä hämmä mahdollisesti vieraan terminologian vuoksi.

Helsingin syyttäjävirasto toteaa, että monilla seksuaalirikosasioita syyttävillä syyttäjillä on tapana ennakoida esimerkiksi sermin tarve suullisessa pääkäsittelyssä ja ilmoittaa tästä asiasta käräjäoikeuteen rikosasian infolehdellä. Jos esitutkintaviran-

omainen esittää erityisen suojelun tarpeessa olevan asianomistajan osalta tuomioistuinkäsittelyyn liittyviä järjestelyitä (esimerkiksi asianomistajan toiveen olla paikalla istuntosalissa vain kuulemisensa ajan), syyttäjä saattaa tällaiset arviot tuomioistuinten tietoon.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen/Tukinainen ry toteaa, että aistivammaiset tulisi huomioida tiedotettaessa oikeussalissa käytettävissä olevista erityisjärjestelyistä. Myös muun muassa teknisten laitteiden toimivuutta olisi syytä parantaa oikeussalissa etenkin näkö- ja kuulovammaisten osalta.

Henkirikoksen uhrien läheiset ry toteaa, että tieto niin tukipalveluista kuin rikosprosessiin liittyvistä asioista olisi hyvä lähettää säännönmukaisesti aina, kun kutsutaan tuomioistuimeen. Tätä pidetään hyvänä toimintamallina ja asiakkaan huomioonottavana palveluna. Samoin tiedot voisi antaa myös silloin, kun henkirikostapauksissa omainen joutuu käymään poliisin kuultavana.

Suomen Asianajajaliitto toteaa, että istuntojärjestelyjen osalta erityisesti poliisi ja kärjäoikeudet ovat olleet kiitettävän aktiivisia huolehtiessaan istuntojärjestelyistä asianomistajan ja todistajien suojaamiseksi. Mikäli asianomistajalla on avustaja, on avustajan tehtävä selvittää asiakkaalleen eri vaihtoehtoja istuntojärjestelyjen suhteen ja informoida asiakkaan toiveista kärjäoikeutta.

3.5 Uhisensitiivinen viestintä osaksi viranomaiskoulutusta ja laatuhankeita

Sisäministeriön poliisiosaston mukaan mietinnössä on käsitelty seikkaperäisesti uhrin asemaa ja oikeuksia rikosprosessin eri vaiheissa ja esille on tuotu kunkin viranomaisen toimintaan liittyvät kehittämistarpeet. Poliisin osalta on erityisesti huomioitava koulutukseen liittyvät kysymykset. Uhidirektiivin mukaiset asiat on syytä sisällyttää poliisin peruskoulutukseen mutta myös työpaikkakoulutukseen olisi kiinnitettävä erityinen huomio. Tässä yhteydessä olisi perusteltua järjestää paikallisella tasolla koulutustilaisuuksia, missä olisi mahdollisimman laaja osanotto koko rikosprosessiin osallistuvista tahoista. Lisäksi näissä tilaisuuksissa on oltava paikalla mm. Rikosuhripäivystyksen henkilöitä ja muita uhrien kanssa operoivia toimijoita.

Valtakunnansyyttäjävirsto toteaa, että se voi edistää mietinnöstä ilmeneviä tavoitteita koulutuksen sisällön kehittämisellä. Viraston ohjauksessa toimii lähisuhdeväkivaltaan erikoistunut erikoissyyttäjryhmä, joka on vuosien aikana hankkinut korkeatasoisen osaamisen lapsiin ja naisiin kohdistuvien rikosten selvittämisestä ja syyttämisestä. Erikoissyyttäjät ovat osallistuneet lainsäädännön valmisteluun, parhaiden käytänteiden tunnistamiseen, terveydenhuollon ammattilaisten ja esitutkintaviranomaisten toiminnan kehittämiseen sekä vaativimpien alan rikosten selvittämiseen ja syyttämiseen. Erikoissyyttäjät tuottavat sisällön vuosittain järjestettävään alan koulutukseen syyttäjälaitoksessa. Lisäksi he neuvovat ja ohjaavat valtakunnallisesti muita syyttäjiä mm. lähisuhdeväkivaltaa ja lapsipornon levittämistä koskevista asioista. Erikoissyyttäjien yhteydet alan sidosryhmiin, kuten terveydenhuollon henkilöstöön, ovat toimivat ja tiiviit.

Edellä mainituista syistä Valtakunnansyyttäjänvirastolla on hyvät mahdollisuudet toteuttaa niitä kannatettavia toimia, joita työryhmän mietinnössä esitetään. Mietinnössä mainitut koulutukseen liittyvät sisällölliset vaatimukset on mahdollista ottaa

huomioon erikoissyyttäjien järjestämässä kohdennetussa koulutuksessa ja ainakin osittain yleisessä syyttäjien peruskoulutuksessa. Peruskoulutukseen on jo nyt pyritty lisäämään syyttämättäjäntämispäätösten sisältöön vaikuttavia aineksia, kuten juridista argumentaatiota ja selväkielisyyden vaatimusten korostamista. Syyttäjien koulutuksessa on mahdollista myös keskustella suojelutoimenpiteiden tarpeellisuudesta ja perusteista, joilla esitutkintavaiheessa tehtyä arviota tulisi muuttaa.

Lisäksi syyttäjiä tullaan ohjaamaan uhrin erityiseen suojelutarpeeseen liittyviin menettelyihin Valtakunnansyyttäjänviraston laatutyössä, kun syyttäjän työn prosesseja kuvataan. Asianomistajan korvausvaatimuksiin ja rikosprosessin kulkuun liittyvän tiedottamistarpeen ja ilmoitusten sisällön osalta Valtakunnansyyttäjänvirastossa arvioidaan mahdollisuutta laatia lomake, joka ohjaa syyttäjien toimintaa.

Rajavartiolaitos toteaa, että Raja- ja merivartiokoululla on Rajavartiolaitoksen esikunnan ohjauksessa Rajavartiolaitoksen rikostorjunnan koulutus-, tutkimus- ja kehittämisvastuu. Uhridirektiivin voimaantulon edellyttämä koulutus Rajavartiolaitoksessa on tarkoituksenmukaisinta toteuttaa ihmiskaupparikoksiin liittyvän peruskoulutuksen yhteydessä. Rikoksen uhrin kohtaaminen Rajavartiolaitoksen suorittamassa esitutkinnassa konkretisoituu yleensä ihmiskaupparikosten tutkinnassa. Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyä koskeva käsikirja on jo toimitettu käytettäväksi aiheeseen liittyvässä koulutuksessa. Ihmiskaupparikoksia koskevaan koulutukseen kokonaisuutena kuuluu jo nykyisellään muun muassa ihmiskaupan uhrien tunnistaminen, haavoittuvassa asemassa olevien uhrien kohtaaminen sekä yhteistyö ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa. Koulutusta annetaan myös alaikäisen lapsen kohtaamiseen kuulemisessa ja kuulustelussa. Koulutuksen sisältö ja laajuus määräytyvät sen mukaisesti, onko kyse perus- vai täydennyskoulutuksesta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos huomioi, että erityisesti maahanmuuttajataustaisten rikoksen uhrien auttamisessa tarvitaan kulttuurisensitiivistä osaamista, jota olisi syytä lisätä jo koulutuksessa.

Lapsiasiavaltuutettu painottaa, että palveluiden järjestämisessä kokonaisuutena tulee kiinnittää erityistä huomiota lapsiystävällisyyteen. Lapsiasiavaltuutettu selvitti hallinto-oikeuksien lapsiystävällisiä toimintatapoja keväällä 2015. Selvityksen perusteella todettiin muun muassa, että lapsille lähetettävä kuulemis- ja selvityspyynnöt eivät täyttäneet lapsille kohdistettavan viestinnän tarpeita. Aiheesta järjestettiin koulutusta hallinto-oikeuksille lapsiasiavaltuutetun toimiston ja oikeusministeriön koulutusyksikön yhteistyönä. Vastaavaa kehittämistyön ja koulutuksen tarvetta on syytä harkita myös yleisissä tuomioistuimissa.

Vaasan hovioikeus toteaa, että hovioikeuksien on syytä neuvotella menettelytavoista ja niiden yhtenäistämisestä. Koska käräjäoikeusmenettelyssä noudatetut käytänteet tukevat myös hovioikeuksien toimintaa, asioista on hyödyllistä neuvotella esimerkiksi hovioikeuspiirien laamannikokouksissa ja hovioikeuspiirien tuomaripäivillä sekä viirastopäällikköpäivillä. Työryhmän luettelemat koulutuksessa huomioitavat asiakokonaisuudet ovat asianmukaisia. Hyvien käytänteiden omaksumista voidaan edistää laatuhankeilla.

Pohjois-Karjalan käräjäoikeus toteaa, että eri käräjäoikeuksissa on vaihtelevasti käytössä erilaisia menettelytapoja asianomistajan informoimiseksi hänen oikeuksistaan rikosprosessissa. Työryhmän mietinnössä esitetty ehdotus hyvien käytäntöjen koamisesta ja niiden omaksumisen edistämisestä on kannatettava.

Helsingin syyttäjävirston mukaan esitutkintaviranomaisille ja oikeusviranomaisille tulee järjestää systemaattisesti koulutusta asiasta. Kun uusi työntekijä aloittaa, rikoksen uhrin tiedonsaantioikeusasia tulee sisällyttää uuden työntekijän perehdyttämiseen. Asia tulee huomioida jo em. viranomaisten peruskoulutuksessa. Esitutinnan rajoittamispäätösten ja syyttämättäjäättämispäätösten kielen tulisi olla selkeää ja ymmärrettävää yleiskieltä. Kun syyte nostetaan, ja syyttäjä ei aja asianomistajan korvausvaatimuksia, se tulisi kertoa rikoksen uhrille selkeästi ja lyhyesti perustellen. Tällaisissa tapauksissa asianomistajille lähetetään kirje syyttäjänvirastosta ja ilmoitetaan, että käräjäoikeus on yhteydessä asianomistajaan, jotta asianomistaja voi esittää prosessissa vahingonkorvausvaatimuksensa.

Sisä-Suomen syyttäjänvirasto toteaa, että syyttämättäjäättämispäätösten perusteleminen ymmärrettävällä tavalla on jokaisen syyttäjän varmasti hyvä kiinnittää huomiota ja siihen tulee kiinnittää huomiota myös koulutuksessa. Myös esimiehet voivat laadun valvontaa suorittaessaan ja palautetta kehityskeskustelujen yhteydessä antaessaan kiinnittää asiaan huomiota. On kuitenkin muistettava myös, että syyttämättäjäättämispäätös on juridinen päätös, joka on aina perusteltava juridisesti kestäväällä tavalla, mikä väistämättä aiheuttaa välillä suuriakin haasteita päätösten yleiselle ymmärrettävyydelle.

Jos uhri on pyytänyt syyttäjää ajamaan korvausvaatimuksiaan ja syyttäjä ei aja uhrin korvausvaatimuksia, siitä nykyisinkin lähtee hänelle kirjallinen ilmoitus, jossa on myös lyhyesti peruste kieltäytymiselle. Ilmoituksessa kerrotaan myös, että hän voi esittää vaatimukset suoraan käräjäoikeudelle. Ilmoitus tehdään yleensä valmiin kaa-vakkeen tarjoamien vaihtoehtojen perusteilla. Laajempien jokaiseen asiaan erikseen räätälöityjen perustelujen kirjoittaminen ei olisi mahdollistakaan nykyisillä henkilö-resursseilla, kun kaikkien asioiden osalta on pyrittävä mahdollisimman tehokkaisiin menettelytapoihin.

Lounais-Suomen poliisilaitos pitää tärkeänä, että uhri saa koko prosessia koskevat tarpeelliset tiedot mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja että eri toimijoiden välinen hyvä tiedonvaihto mahdollisesta mm. tietojärjestelmiä kehittämällä ja koulutuksella.

Rikosuhripäivystys ja Suomen Mielenterveysseura pitävät tärkeänä, että koulutuksissa ja viranomaisten ohjeistuksissa nostetaan esille myös muiden rikoksen uhreja kohtaavien viranomaisten [kuin poliisin ja oikeushallinnon] velvollisuudet rikoksen uhreja kohtaan. Erityistä huomiota halutaan kiinnittää velvollisuuksiin ohjata uhreja tukipalveluihin.

Ensi- ja turvakotien liitto pitää ilahduttavana, että mietinnön ehdotuksissa korostetaan koulutuksen keskeistä roolia uhrin kohtaamisessa. Ensi- ja turvakotien liitto oli 2009–2011 mukana Tukinainen ry:n koordinoimassa, usean järjestön ja viranomaisten yhteistyössä toteutetussa Senja-hankkeessa, jossa koulutettiin poliiseja, syyttäjiä ja tuomareita uhrien sensitiiviseen kohtaamiseen. Hankkeen materiaaleja kannattaa edelleen hyödyntää, vaikka jotain päivitystarpeita olisikin. Ne löytyvät kolmella kielellä osoitteesta senjanetti.fi. Ensi- ja turvakotien liitto on jatkossakin käytettävissä koulutuksiin ja on valmis monipuoliseen yhteistyöhön rikosten uhrien auttamiseksi.

Ensi- ja turvakotien liitto huomioi, että mietinnössä mainitaan suunnitelmista asettaa työryhmä uhrien tarpeet huomioon ottavien hyvien käytäntöjen kehittämiseksi rikosprosessissa. Ensi- ja turvakotien liitto on valmis osallistumaan työhön ja keräämään jäsenyhdistyksistään asiakkaiden ja työntekijöiden kokemuksia hyvistä käytännöistä.

Ensi- ja turvakotien liitto huomioi lisäksi, että mietinnössä todetaan, että vangin ja tutkintavangin vapautumisesta tiedottamiseen uhrille ja siihen liittyviin käytännön menettelyihin tulisi kiinnittää erityistä huomioita poliisin ja syyttäjän koulutuksessa. Vaikka kysymys on viranomaisviestinnästä, tästä oikeudesta olisi tärkeää informoida laajasti myös tukipalveluissa uhrin kanssa työskenteleviä. He voivat tiedottaa uhria ja olla tukena oikeuden hyödyntämisessä.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen/ Tukinainen ry esittää, että se on omalta osaltaan valmis parantamaan viranomaisten ja järjestöjen yhteistyötä esimerkiksi jo aiempina vuosina toteutettuja sensitiivisyys-koulutuksia jatkamalla. Materiaalia ollaan parhailaan päivittämässä vastaamaan paremmin uhridirektiivin tavoitteita. www.senjanetti.fi tietoineen on tarkoitettu etenkin poliisin ja muiden oikeusviranomaisten käyttöön. Sen laatimisessa oli edustettuina monia toimijoita, kuten viranomaisista Poliisihallitus. Eri osiot on vapaasti tulostettavissa suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi.

Henkirikoksen uhrien läheiset ry (Huoma) esittää, että koulutuksenkin osalta olisi hyvä huomioda, mistä milloinkin löytyy paras osaaminen uhrinäkökulmaan. Järjestöjen asiantuntemus on hyvä tiedostaa ja käyttää hyödyksi. Esimerkiksi Huoma käy säännöllisesti kouluttamassa Poliisiammattikorkeakoulussa poliisiopiskelijoita uhrin omaisen kohtaamiseen sekä kuolinviestin viemiseen ja palaute on aina ollut erittäin hyvää. Järjestöissä on käytössä kokemusasiantuntijoita, joiden avulla kouluttaminen on tehokkaampaa.

3.6 Tietojärjestelmin tehostettava viranomaisten välistä tiedonkulkua

Oikeusministeriön tietohallintoyksikön mukaan tiedonkulun onnistuminen vapautumisilmoitusprosessissa edellyttää, että kehittämisvaiheessa olevat Rikosseuraamuslaitoksen ROTI-, syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten AIPA- sekä poliisin Vitja-hanke tekevät kiinteätä yhteistyötä. Rikosuhrimuutokset tulee koordinoida eri kehittämisvaiheessa oleviin järjestelmiin siten, että ne otetaan huomioon yhteentoimivina. Ennen uusien tietojärjestelmien valmistumista muutoksia tehdään Patja- ja Vati-järjestelmiin. Myös nämä muutokset tulee tehdä koordinoitusti. Tämä edellyttää organisoitumista pieneksi työryhmäksi tai projektiksi.

Kuten työryhmän ehdotuksessa todetaan, nykyisiin Sakari- ja Ritu-järjestelmiin muutoksia ei enää kannata toteuttaa. Poliisi tekee syksyyn 2016 mennessä Patja-järjestelmään muutokset ilmoitusta koskevien merkintöjen tallentamiseksi henkilötietolehdelle, joka siirtyy poliisilta syyttäjän ja tuomioistuimen rikosasiain järjestelmään. Uhridirektiivin täytäntöönpano aiheuttaa Rikosseuraamuslaitoksessa toimintatapamuutoksia, joiden seurauksena vankitietojärjestelmä Vatiin on jo tehty vapautumisilmoitusten käsittelyyn liittyviä muutoksia.

Sisäministeriön poliisiosaston mukaan erityistä huomiota on kiinnitettävä tiedonkulkuun eri viranomaisten kesken. Tämä on haastavaa, koska tietojärjestelmä uudistusten ja yhteensopimattomien järjestelmien johdosta tieto ei välttämättä kulje toivotulla tavalla. Manuaaliseen tiedonvälitykseen liittyy taas omat riskinsä, jotka on pyrittävä minimoimaan. Tässä vaiheessa ainakin poliisihallinnon osalta olisi annettava ohjeistus sujuvien käytäntöjen luomisesta ja niiden toteuttaminen on vastuutettava poliisi-

laitoskohtaisille yhteyshenkilöille. Tietojärjestelmä uudistusten toteutuminen on perinteisesti vienyt odotettua enemmän aikaa.

Oikeusrekisterikeskus (ORK) katsoo, että tietojärjestelmiä tulisi kehittää tukemaan viranomaisten välistä tiedonkulkua vapautumisilmoitusprosessissa niin, että tieto asianomistajan pyynnöstä saada tietää vangin vapauttamisesta kulkisi viranomaisten välillä tietojärjestelmien avulla. Lausunnossa todetaan seuraavaa:

- Nyt käytössä oleviin tuomioistuinten ja syyttäjien järjestelmiin (Sakari, Ritu) muutoksia ei ole tarkoituksenmukaista tehdä, vaan ne tulisi toteuttaa Aipa-hankkeen yhteydessä. Jotta tieto asianomistajan pyynnöstä kulkisi oikeushallinnon tietojärjestelmien kautta, olisi muutoksia tehtävä syyttäjän, tuomioistuimen ja Rikosseuraamuslaitoksen järjestelmiin. Muutokset olisivat työmäärältään ja kustannuksiltaan niin mittavia, että niiden tekeminen käytöstä lähivuosina poistuviin tietojärjestelmiin ei ole kannattavaa. Uusien tietokenttien lisääminen järjestelmiin ei riitä, vaan asian tekee erityisen haasteelliseksi julkisuuslain muutos, jonka mukaan tiedot asianomistajan pyynnöstä ovat salassa pidettäviä eivätkä saa näkyä tuomioasiakirjalla.
- Asianomistajien pyyntöjä saada tietää vangin vapauttamisesta on arvioitu tehtävän joitakin satoja vuosittain. Tiedonkulku viranomaisten välillä voidaan hoitaa aluksi manuaalisessa menettelyssä. Manuaaliryöön ja virheriskin vähentämiseksi tavoitteena tulisi kuitenkin olla, että tiedot voidaan toimittaa sähköisesti esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän järjestelmästä tuomioistuimeen ja edelleen Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmään.
- Oikeusrekisterikeskus on vastuussa asianomistajan pyynnön välittämisestä tuomioistuimelta Rikosseuraamuslaitokselle. Vankeuslain ja esitutkintalain mukaan tuomioistuimen on ilmoitettava asianomistajan pyynnöstä Rikosseuraamuslaitokselle tallettamalla sitä koskevat tiedot oikeushallinnon valtakunnallisen tietojärjestelmän ratkaisu- ja päätösilmoitusjärjestelmään tai toimittamalla tiedot Oikeusrekisterikeskukselle välittämistä varten. Oikeusrekisterikeskus on, saatuaan Rikosseuraamuslaitokselta tiedot ilmoituksen tarpeellisesta sisällöstä, ohjeistanut yleiset tuomioistuimet lähettämään ilmoitukset Oikeusrekisterikeskukseen sähköpostilla.

Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että se voi edistää mietinnöstä ilmeneviä tavoitteita aktiivisella osallistumisella AIPA-hankkeeseen. Erikoissyyttäjät ovat tietoisia vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta tiedottamiseen liittyvistä haasteista, jotka ennen AIPA:n valmistumista liittyvät lähinnä tiedonkulkuun eri viranomaisten välillä. Tästä ovat tietoisia myös Valtakunnansyyttäjänviraston AIPA-vastuuhenkilöt, joiden mukaan ko. tarve tullaan tietojärjestelmän suunnittelussa ottamaan huomioon. AIPA:n käyttöönottoon asti viranomaisten on kehitettävä manuaalinen menettely, joka on yksinkertainen ja selkeä, jotta tiedonkulku varmistetaan. Manuaalisesta menettelystä tiedottamiseen tullaan panostamaan.

Rikosseuraamuslaitos (Rise) toteaa, että uhridirektiivin kansallisen implementoinnin myötä Risele tuli uutena velvoitteena ilmoittaa asianomistajalle tutkintavangin ja rangaistusta suorittavan vangin vankilasta poistumisesta ja vapauttamisesta, mikäli asianomistaja on rikosprosessin aikana asiaa koskevan pyynnön esittänyt. Aiemmin Rise ei ole voinut kerätä tietoa asianomistajista. Menettelyistä ja tietojärjestelmätarpeista todetaan seuraavaa:

- Rise saa vankeuslain ja tutkintavankeuslain mukaan tiedon asianomistajan pyynnöstä tuomioistuimelta lain säännösten mukaan joko tietojärjestelmän tai oikeusrekisterikeskuksen (ORK) välityksellä. Rikostuomiosovellus (Ritu) ja vankitietojärjestelmä (Vati) eivät tue tällaisen salassa pidettävän tiedon välittämistä. Tästä

johtuen Rise ja ORK välittää tiedon, kun tuomioistuin sellaisen ORK:lle toimittaa. Edellä oleva menettely koskee sekä tutkintavankeja että vankeusvankeja.

- Risen vankitietojärjestelmä ei tue salassa pidettävien asianomistajien tietojen kirjaamista rekisteriin. Vatiin on suunnitteilla sellaiset muutokset, että asianomistajan pyyntö ja yhteystiedot sekä päätös asianomistajalle ilmoittamisesta voidaan vastaisuudessa kirjata Vatiin. Samalla saadaan järjestelmä, jonka avulla Risessä asianomistajalle ilmoittamiseen velvollinen virkamies voi tarkistaa tiedon tällaisen asianomistajan olemassa olostani niissä lukuisissa tilanteissa, joissa on kyse vangin vankilasta poistumisesta. Näillä näkymin, työryhmäraportin sivulla 41 mainitusta aikataulusta hieman poiketen, tietojärjestelmämuutosten toteuttaminen Vatiin on mahdollista siten, että muutokset ovat käytössä syksyllä 2016.
- Pelkät Vatiin tehtävät muutokset eivät mahdollista asianomistajan pyynnön saapumista tietojärjestelmää pitkin tuomioistuimelta Riselle. Huomioitava on myös, että tällä hetkellä tutkintavankien osalta mitkään tiedot eivät kulje tietojärjestelmää pitkin tuomioistuimista Riselle. Tietojen lähettämisestä sähköpostitse ORK:n kautta ja manuaalisesta kirjaamisesta Vatiin ei siis päästäne kovin yksinkertaisin tietojärjestelmämuutoksia. Vatin muutosten yhteydessä Risen Keskushallintoyksikkö antaa yksiköille toimintatavoista ohjeen asianomistajalle kuten työryhmäraportissa todetaan.
- Risessä pidetään erittäin tärkeänä, että oikeusviranomaisten ja Risen tietojärjestelmiä kehitettäisiin tukemaan asianomistajan oikeutta ja viranomaisten velvoitteiden hoitamista. Muun muassa rikosentekijältä salassa pidettävä tieto ja tässä tapauksessa tieto sekä tutkintavankia että vankeusvankia koskevasta asianomistajien pyynnöstä tulisi voida kulkea viranomaisesta toiseen luotettavasti tietojärjestelmiä pitkin. Tällä voitaisiin vähentää nykyistä riskiä siitä, ettei asianomistajalle ilmoittamisvelvollisella virkamiehellä ole tietoa asianomistajan pyynnöstä tai yhteystiedoista. Samoin voitaisiin vähentää riskiä esimerkiksi siitä, ettei viranomaisten välillä kulkisi tietoa asianomistajan tiedonsaantioikeuden muuttumisesta: tällainen voi olla tilanne syytteen mukaisen ja eri oikeusasteissa syyksi luetun teon rikosnimikkeen muuttuessa rikosprosessiin aikana.

Valtiokonttori toteaa, että viranomaisten välisen sujuvan yhteistyön edellytys on toimivat tietojärjestelmät, jotka mahdollistavat yhteydenpidon eri viranomaisten järjestelmiin ja mahdollisuuksien mukaan tietokantoihin. Tältä osin meneillään oleva AIPA-hanke on merkittävässä roolissa. Valtiokonttori pitää tietojärjestelmien kehittämistä erittäin merkittävänä tavoitteena, johon tulisi ohjata mahdollisuuksien mukaan niihin tarvittavat resurssit.

Vaasan hovioikeus painottaa riittävien tietojen välittämistä hovioikeudelle. Suojelutarpeen arviointimenettelyn merkinnät tulee kyetä tekemään sähköisesti tietojärjestelmissä. Asianomistajan pyynnöstä saada tietää vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta todetaan seuraavaa: Saatuaan esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän ilmoituksen esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 19 §:ssä tarkoitetusta asianomistajan pyynnöstä saada tietää vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta hovioikeus menettelee Oikeusrekisterikeskuksen ohjeen (ORK dno 54/07.01/2016) mukaisesti ja lähettää ilmoituksen vangin vapauttamisesta Oikeusrekisterikeskukselle sen sähköpostiosoitteeseen. Oikeusrekisterikeskus välittää tiedot edelleen Rikosseuraamuslaitokselle. Ilmoitukseen pyritään mahdollisuuksien mukaan merkitsemään myös tieto siitä, mitä kieliä asianomistaja ymmärtää. Hovioikeus korostaa myös sitä, että informaatiota tulee olla tarjolla kattavasti sekä molemmilla kansalliskielillä että tarpeellisissa määrin myös muilla kielillä.

Helsingin käräjäoikeus toteaa, että viranomaisten keskinäinen tiedonkulku on nyt ja vielä jonkin aikaa manuaalisen tiedonkulun varassa. Tämä menetelmä on altis virheille. Automaattinen tiedonkulku olisi sen vuoksi saatava toimimaan mahdollisimman pian, vaikkakin tapaukset, joissa tiedonkulun tarve tulee kysymykseen, ovat harvinaisia. Työryhmän käsityksen mukaan haastehakemuksen infolehti on ei-asianosaisjulkinen asiakirja. Käräjäoikeus toteaa, että asia ei välttämättä ole aivan selvä, vaikkakin info-lehdellä olevien tietojen luonne tätä edellyttää.

Helsingin syyttäjävirosto toteaa, että asianomistajan tehokkaan tiedonsaannin varmistamiseksi koskien vangin tai tutkintavangin vapauttamista, tulee huolehtia, että asianomistajan pyyntö kulkeutuu varmasti vankeinhoitoviranomaisille saakka. Kun pyyntö on tehty esitutkintaviranomaiselle (ennen syyteharkintaa), syyttäjä toimittaa tiedon käräjäoikeuteen infolehdeillä. Ilmoitus on tarvittaessa kyettävä tekemään nopeasti, joten se tulisi hoitaa asianomistajalle tarvittaessa puhelinoitolla taikka samanaikaisesti sekä tekstiviestitse että sähköpostitse.

Oulun syyttäjänvirosto huomauttaa, että mietinnön yhteenvedon kohdassa 6.6, joka käsittelee tietojärjestelmin tehostettavaa viranomaisten välistä tiedonkulkua, todetaan: "Nyt käytössä oleviin tuomioistuinten ja syyttäjien järjestelmiin (Sakari, Ritu) muutoksia ei ole asianmukaista tehdä (vielä syksyllä 2016), vaan ne tulisi toteuttaa AIPA-hankkeen yhteydessä." Tältä osin on todettava, että AIPA-hanke viivästyy. Sen on ilmoitettu olevan rikosasioiden osalta käytössä kokonaisuudessaan aikaisintaan vuonna 2018. Viranomaisten välinen nopea ja luotettava (sähköinen) tiedonkulku on niin tärkeää uhrin tiedonsaannin edistämisen kannalta, että parin vuoden tietoinen viivyttely ei ole mielestämme suotavaa. Jotain väliaikaisratkaisuja asian kehittämiseksi olisi syytä kehitellä ennen AIPA-hankkeen valmistumista ja käyttöönottoa.

Sisä-Suomen syyttäjänvirosto toteaa, että esitutkintalaissa säädetään nykyisin uhridirektiivin velvoittamana poliisin velvollisuudesta tehdä uhrille suojeluntarpeen arviointi. Tällä hetkellä syyttäjä esittää arvioinnin tuloksen ja ehdotuksen suojelutoimenpiteiksi käräjäoikeudelle haastehakemuksen infolehdeillä. Työryhmän mukaan tavoitteena on, että arvioinnin tulokset ja suojelun edellyttämät toimenpide-ehdotukset tehdään jatkossa sähköisiin järjestelmiin. Tavoite on kannatettava.

Tällä hetkellä syyttäjä esittää käräjäoikeudelle myös asianomistajan pyynnön saada tietää vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta tuolla infolehdeillä. Työryhmän ehdotuksen mukaan jatkossa tämä tulisi tapahtumaan sähköisesti. Toivottavaa olisi, että tieto menisi sähköisesti suoraan poliisilta rikosseuraamuslaitokselle. Näin varmistettaisiin se, että tieto todella myös päätty rikosseuraamuslaitokselle. Tiedonkulku manuaalisesti monen eri viranomaisen kautta on varsin altis virheille.

Helsingin poliisilaitos pitää tärkeänä, että viranomaisten välisessä tiedonkulussa pysytään hyödyntämään nykytekniikkaa entistä paremmin ja mahdollistetaan oikean tiedon välittyminen reaaliaikaisesti viranomaiselta toiselle. Oikeus- ja esitutkintaviranomaisten keskinäisten tietojärjestelmien yhteensopimattomuus aiheuttaa monenlaisia ongelmia esitutkinta- ja oikeuskäsittelyprosessiin. Tiedonkulun kehittäminen edellyttää tietojärjestelmämuutoksia.

Lounais-Suomen poliisilaitos pitää tärkeänä, että eri toimijoiden välinen hyvä tiedonvaihto mahdollistetaan mm. tietojärjestelmiä kehittämällä.

Suomen Asianajajaliitto toteaa, että uhrilla on tietyissä tilanteissa niin halutessaan oikeus saada tieto vangin tai tutkintavangin vapautumisesta. On arvioitu, että asianomistajien pyyntöjä saada tietää vangin tai tutkintavangin vapautumisesta tulisi vuosittain joitakin satoja. Uhrin näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää, että tieto kulkee viivytyksettä viranomaiselta toiselle ilman inhimillisen riskin vaaraa. Erityisen tärkeää tämä on erityistä suojelua tarvitsevien uhrien osalta. Poliisin tietojärjestelmien osalta koetaan hyvänä Patja-tietojärjestelmän henkilötieto-lehden käyttämistä vapautuvasta vangista tai tutkintavangista tehtävän ilmoituksen tekemiseen. Patja-järjestelmä edellyttää käyttäjäänsä aina täyttämään myös ilmoitusta koskevat merkinnät ja erikseen perustelemaan, miksi ilmoitusta ei lähetettäisi, vaikka sitä on nimenomaisesti pyydetty.

4 Muita huomioita

4.1 Tiedottaminen rikosprosessin eri vaiheissa ja tilanteissa

Sisäministeriön poliisiosasto toteaa, että poliisin kohdalla uusi lainsäädäntö aiheuttaa lisää työtä niin esitutkintaa suorittaville poliisimiehille kuin tutkinnanjohtajillekin. Varsinaiseen rikostutkintaan tulee vaativa elementti, koska rikoksen uhrin neuvontatyö vie tapauksesta riippuen varsinaiseen esitutkintaan käytettävää aikaa. Lisäksi neuvontatyö painottuu todennäköisesti tietyille tutkijoille, joiden tehtävät ovat jo muutenkin vaativia. Esimerkkeinä lapsi- ja seksuaalirikosasioita suorittavat tutkijat. Toisaalta on huomioitava, että lähtökohtaisesti poliisi suhtautuu myönteisesti kaikkiin uhrin asemaa parantaviin muutoksiin. Osa uhrille ilmoitettavista asioista on ollut arkipäivää rikostutkinnassa jo aikaisemminkin mutta haasteita poliisin työhön tuo asioiden selvittäminen asianomistajalle niin selvästi, että hän sen myös ymmärtää.

Poliisihallitus toteaa, että se ohjaa uhridirektiivin voimaantulon johdosta esitutkintalaikiin ja muihin lakeihin tehtyjen muutosten käyttöönottoa ja seuraa poliisin tekemien toimenpiteiden tarkoituksenmukaisuutta. Uhridirektiivistä aiheutuvien lainsäädäntömuutosten edellyttämät, vielä tarvittavat muutokset toteutetaan poliisin toimintavoimissa, tietojärjestelmissä, asiakirjapohjissa sekä ohjeistuksessa.

Poliisiammattikorkeakoulun lausunnossa kiinnitetään huomiota uhridirektiivin direktiivin 6 artiklaan veloitteeseen, jonka mukaan uhrille on ilmoitettava ilman aiheutonta viivästystä muun muassa tuomioistuinkäsittelyn aika ja paikka sekä rikosentekijää vastaan esitettyjen syytteiden luonne. Poliisiammattikorkeakoulun mukaan tämä on toteutettu lisäämällä Esitutkintalain 4 lukuun uusi 18 §, jossa laajennetaan velvollisuutta ilmoittaa asianomistajalle tämän oikeuksista direktiivin 4 ja 6 artiklassa edellytetyllä tavalla. Poliisiammattikorkeakoulun käsityksen mukaan poliisilla ei kuitenkaan ole tietoa eikä näin ollen mahdollisuutta kertoa käsittelyn aikaa eikä paikkaa.

Vaasan hovioikeus mainitsee, että tuomioistuimissa on työryhmän toteamin tavoin saattanut esiintyä vaihtelevaa tulkintakäytäntöä siitä, miten uhrinäkökulmaan ja tiedottamisvelvollisuuteen suhtautuu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännös, jonka mukaan uhria, jolla ei ole vaatimuksia, kuullaan oikeudessa todistajana eikä asianomistajana. Soveltamistilanteet ovat olleet kuitenkin vaihtelevia ja vasta oikeuskäytännön vakiintuminen tuo selkeyttä ratkaisuperusteisiin.

Henkirikoksen uhrien läheiset ry (Huoma) nostaa esille tavan, miten henkirikoksesta tulisi ilmoittaa omaisille. Aivan liian usein ensimmäinen tieto tapahtuneesta tulee median välityksellä. Tutkinnanjohtajalla tulisi olla aina tieto, onko tapahtuneesta informoitu omaisia ja vasta sen jälkeen jakaa tieto medialle. Ymmärrämme poikkeuksena tilanteen, jossa omaisiin ei saada yhteyttä yrityksistä huolimatta ja että asian tiedottamisen kannalta on olennaista jakaa tieto kansalle esimerkiksi tekijän kiinnisaamisen edistämiseksi. Tämän lisäksi jonkin viranomaisen tai tukipalvelun tulisi olla vähintään tukena, kun omainen joutuu ilmoittamaan tapahtuneesta muille lähimmille omaisille. Poliisi viestittää käytännössä vain yhdelle omaiselle kuolemasta, joten loppu jää usein yhden omaisen harteille.

Huoma toteaa, että olisi tärkeää antaa uhrille/omaiselle vähintään samat tiedot esimerkiksi maksuttomista oikeuspalveluista, kuin mitä tekijälle tarjotaan. Uhri/omainen

ei välttämättä kykene järkevään toimintaan etsiessään apua ja tukea, ja tämän osalta on nähty jopa tilanteita, että henkirikoksessa omaisen menettäneellä ei ole oikeudessa tukenaan asianajajaa eikä useinkaan tukihenkilöä. Hänen ajatuksensa on voinut olla, että oikeudessa vain tuomitaan tekijä eikä häneltä vaadita asiaan liittyvää osaamista.

Suomen Asianajajaliiton mukaan prosessin etenemisen informoinnin osalta haastavaa on, miten tiedottaminen uhrille tulisi hoitaa sinä aikana, kun uhrilla on jo kuultu esitutkinnassa, mutta pääkäsittelyä ei ole järjestetty. Rikoksen uhrin ovat työryhmän taustamateriaalina käyttämän Kainulaisen ja Saarikkomäen (2014) tekemän tutkimuksen mukaan olleet tyytymättömiä rikosprosessin kokonaisuuteen. Toisaalta prosessin pitkä kesto rasittaa koko koneistoa, ei yksin asianomistajaa. On hyvin normaalia, että esitutkinnassa poliisi toteaa jutun aikana päättyvän kärkeille eikä asianosaisilla ole mitään tietoa tulevasta aikataulusta. Asianajaja soittaa tasaisin väliajoin kärjäoikeuteen ja selvittelee käsittelyaikataulua. Aikanaan kärjäoikeudesta tulee kutsu saapua pääkäsittelyyn. Aikaa esitutkintakuulemisesta pääkäsittelyyn voi kulua mitä tahansa kuukausista vuosiin riippuen asian laadusta ja syyttäjän- ja kärjäoikeuksien ruuhkista. Voidaanko kuitenkin syyttäjänvirasto- ja kärjäoikeuksia velvoittaa oma-aloitteisesti tiedottamaan rikosasian käsittelyvaiheista ja miten käytännössä syyttäjän- tai tuomioistuinaloitteinen tiedottaminen hoidettaisiin vai tulisi-ko tiedottamisen tapahtua ainoastaan uhrin omasta aloitteesta?

Suomen Asianajajaliitto huomauttaa, että työryhmän mietinnöstä ei ilmene, miten uhrin tiedonsaantioikeus on tarkoitus turvata tilanteessa, jossa uhrilla ei ole vaatimuksia. Vaatimuksia esittämättömä asianomistajaa käsitellään nykyisessä sääntelyssä todistajana. Hän ei ole asianosainen eikä hänellä ole asianomistajan oikeuksia. Asianajajaliiton mielestä olisi perusteltua pyrkiä turvaamaan se, että myös tällaisella uhrilla olisi tiedonsaantioikeus täysin vastaavalla tavalla kuin asianomistajalla. Ongelma korostuu erityisesti seksuaalirikosten kohdalla, joissa on yleinen käytäntö julistaa asiakirjat salaisiksi. Salassapito mahdollistaa laajemman tiedonsaannin ainoastaan asianosaisille. Uhri, jolla ei ole ollut vaatimuksia, ei saa tietää myöhemmin halutessaan, ketkä ovat olleet asioista kertomassa ja mitä tutkinnassa on tapahtunut. Uhri, joka luopuu vaatimuksistaan, luopuu samalla oikeuksistaan tiedonsaantiin.

4.2 Uhrin kielelliset oikeudet

Oikeusministeriön demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö toteaa, että uhrin kielellisistä oikeuksista tiedottamisessa erityistä huomiota tulisi kiinnittää siihen, että voidaan varmistaa henkilön tosiasiallisesti ymmärtävän kielelliset oikeutensa ja oikeusprosessin alkuvaiheessa tekemänsä kielivalinnan merkityksen. Henkilöllä, jota kuullaan esitutkinnassa, on esitutkintalain mukaan oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Esitutkinnassa on kuitenkin ainakin aiemmin todettu ilmenneen puutteita poliisin kielilainsäädännön mukaisten velvoitteiden täyttämiseksi. Jotta rikoksen uhrin kielelliset oikeudet toteutuvat, on tärkeää, että hän ymmärtää olevansa oikeutettu käyttämään omaa äidinkieltään jo prosessin alussa. Ilmoitettaessa asianomistajalle hänen kielellisistä oikeuksistaan tuleekin varmistaa, että hän tosiasiallisesti ymmärtää oikeutensa sekä esitutkintavaiheessa tekemänsä kielivalinnan merkityksen oikeusprosessin myöhemmissä vaiheissa.

Se, että suomen- tai ruotsinkielinen henkilö osaa oman kielensä lisäksi toista kansalliskieltä, ei poista tai vähennä henkilön oikeutta käyttää omaa kieltään. Sama koskee saamenkielisiä saamelaisten kotiseutualueella. Viranomaisen on oma-aloitteisesti huolehdyttävä siitä, että yksilö ei luovu oikeudestaan käyttää omaa kieltään. Kaksikielisissä tuomioistuimissa käsittelykieli määräytyy usein tuomiopiirin enemmistön kielen mukaan eikä asianosaislähtöisesti. Varsinkin sellaisissa asioissa, joissa on erikielisiä asianosaisia, suomenkielentaitoihin ruotsinkielisiin asianosaisiin on kohdistunut usein paineita käyttää suomea.

Demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö painottaa lisäksi sitä, että viittomakielisen materiaalin tuottaminen sekä suomalaisella että suomenruotsalaisella viittomakielellä on yleisesti ottaen tärkeää, koska kaikki äidinkieleltään viittomakieliset eivät välttämättä ymmärrä kirjoitettua suomen tai ruotsin kieltä yhtä hyvin kuin viittomakieltä. Kieliversioita harkittaessa tulisikin huomioida mm. eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu koskien suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä Kansaneläkelaitoksen verkkotiedottamisessa (eom 928/2015).

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos esittää, että uhrin oikeudessa tulkkauksiin ja käännöksiin tulisi huomioida myös aisti- ja puhevammaisten oikeus tulkkaukseen ja kuulluksi tulemiseen. Vammaisten henkilöiden tulkkaukspalveluun on oikeus Suomessa asuvalla henkilöllä, jolla on kuulonäkövamma, kuulovamma tai puhevamma ja joka vammansa vuoksi tarvitsee tulkkausta. Tulkkauksen järjestämisestä vastaa Kela.

Amnesty International ja Naisten Linja huomauttavat, että Euroopan komission ohjeistus direktiivin toimeenpanosta vaatii viranomaisilta nimenomaan pro-aktiivisuutta sen suhteen, että rikoksen uhri tulee ymmärretyksi ja että hän itse ymmärtää saamansa tiedon sisällön. Työryhmän selvityksessä ei kuitenkaan lainkaan mainita viittomakieltä tai puhevammaisen puhetulkkausta. Uhrin oikeus tulkkaukseen sisältää myös nämä kielet. Tulkkauksessa on ensiarvoisen tärkeää huomioida, ettei tulkkitunteja vähennetä henkilön puhe/tai viittomakielentulkkauspalveluista, jotka on tarkoitettu tavanomaisen elämän tarpeisiin.

Monika-Naiset liitto ry pitää tärkeänä, että uhrilla on mahdollisuus saada tietoa selkokielellä tai eri kieliversioilla. Tulkkauksen laatuun ja tulkkien ammattimaisuuteen erityisesti harvinaisten kielten ja pienten etnisten yhteisöjen kohdalla, on kiinnitettävä erityistä huomiota. Joissakin tapauksissa tulkin sukupuolella on merkitystä. On varmistettava, ettei tulkkauksella aseteta uhria entistä haavoittuvaisempaan asemaan. Tästä syystä sekä tulkkien että esitutkintaviranomaisten koulutuksessa erityiskysymyksiin on panostettava riittävästi.

Uhrin oikeuden kannalta on erittäin tärkeää varmistaa, että uhri tulee ymmärretyksi. Samalla on varmistettava, että viestinnän yksinkertaistuminen ei johtaisi siihen, että uhri saa vähemmän tietoa omista oikeuksistaan. Tämä edellyttää, että kaikilla esitutkintaviranomaisilla on riittävästi tietoa esimerkiksi naisten ja lasten asemasta ja muista kulttuurisista kysymyksistä ko. yhteisössä. Kulttuuriseikat, ennakkoluulot, tai epäluottamus viranomaisiin kohtaan voivat aiheuttaa ymmärtämisvaikeuksia ero taustoista tulevien uhrien kohdalla ja vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten rikoksen uhri kokee ottamaan esille ja sanoittamaan tapahtumia.

4.3 Haavoittuvassa asemassa olevat uhrit

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) korostaa lapsen edun turvaamista ensisijaisena Euroopan unionin perusoikeusasiakirjan ja Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti. On ensisijaisen tärkeää järjestää tarvittava tuki ja tiedonsaanti lapsiuhreille ja jokaiselle, joka on vastuussa heidän huollostaan. Turussa on käynnistetty THL:n koordinoimana Lastenasiaintalo-hanke, jonka nimenomaisena tarkoituksena on tarjota lapsilähtöisesti tuotettu poikkihallinnollinen erityispalvelu alle 18-vuotiaille lapsille ja nuorille, joiden epäillään joutuneen kokemaan fyysistä pahoinpitely- tai seksuaalista väkivaltaa. Lastenasiaintalo-hankkeen kehittämistyö aloitettiin vuonna 2014 Turun yliopistollisen keskussairaalan erityisvastuualueella eri viranomaisten yhteistyönä toteutettavana kokeilutoimintana. Tavoitteena on luoda viranomaisille yhteistoiminnalliset puitteet epäillyn väkivaltarikoksen kohdeksi joutuneen lapsen elinolojen turvaamiseksi, lapseen kohdistuvan rikosepäilyn selvittämiseksi sekä lapsen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Kehittämistyössä kokeiltu toimintamalli on mahdollistanut nopean ja joustavan tavan varmistaa rikostutkinnan ja lastensuojelun kannalta keskeinen yhteistyö. Tällöin lapsen tilanne tulee kohdattua monialaisesti ja koordinoitusti. Kokeilusta saatujen tulosten ja arviointitietojen perusteella tavoitteena on saada toimintamalli käyttöön valtakunnallisesti vuonna 2017 osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa kehitettäviä erityispalveluja.

THL toteaa, että lapsen huoltajille ilmoittamisesta ja tiedon antamisesta on pääsääntöisesti hyvä keskustella poliisin kanssa. Jos rikoksesta epäilty kuuluu lapsen lähipiiriin, perheeseen tai sukuun, poliisin ja lastensuojelun kanssa neuvottelu on erityisen tärkeää. Riskinä on lapsen joutuminen vaaraan rikosepäilyn paljastumisen vuoksi. Rikoksesta epäilty voi painostaa tai uhkailla lasta tai tuhota mahdollista todistusaineistoa. Mikäli lapsen huoltajille ei tutkinnallisista syistä voida heti kertoa rikosepäilyistä eikä ilmoituksen tekemisestä, on lastensuojelun yhteistyössä poliisin kanssa selvitettävä, miten lapsen turvallisuudesta ja hyvinvoinnista huolehditaan.

Mietinnön kohtaan 5.3 "Muuta rikoksen uhrille suunnattua materiaalia" voisi lisätä tiedon Lastensuojelun käsikirjasta löytyvästä materiaalista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilta löytyy Lastensuojelun käsikirja, josta löytyy tietoa paitsi viranomaisten myös lapsen huollosta vastaavien ja uhrien käyttöön silloin, kun epäillään lapseen kohdistuneen pahoinpitely ja/tai seksuaalinen hyväksikäyttö <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>.

lääkäiden uhrien osalta THL toteaa, että tiedonvälityksessä tulee ottaa huomioon, että iäkäs ihminen saattaa olla riippuvainen rikoksesta epäillystä henkilöstä tai asua samassa taloudessa tämän kanssa. Erityisen haasteen aiheuttaa tilanne, jossa rikoksesta epäilty on nimetty henkilön edunvalvojaksi. Samoin kuin lapsi, myös iäkäs henkilö saattaa tällaisessa tilanteessa joutua vaaraan, jos rikosepäily paljastuu. Suurin osa iäkkäistä henkilöistä on kykeneviä ymmärtämään ja muistamaan saamansa tiedon ja toimimaan ohjeiden mukaisesti. Iäkkään ihmisen kohdalla tulee kuitenkin varmistaa, ettei hänellä ole esimerkiksi muistisairautta, vaikeuksia kuulla tai ymmärtää puhetta, vaikeasti heikentynyttä näköä tai muuta tiedon vastaanottamiseen, ymmärtämiseen ja asioiden hoitoon vaikuttavaa toimintakyvyn vajetta. Rikoksen uhrin kannalta on iästä ja toimintakyvystä riippumatta tärkeää, että asiointi ja tiedonsaanti toteutuisivat "yhden luukun" -periaatteella.

Maahanmuuttajille maahantulon alkuvaiheessa on tärkeä tiedottaa Suomen lainsäädännöstä, jotta he ovat tietoisia suomalaisen kulttuurin tavoista ja käytänteistä ja osaavat näin ollen hakea tarvittaessa apua mikäli ovat joutuneet rikoksen uhriksi.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että tiedottamisen tulee olla lapsiystävällistä huomioiden kehitystasoltaan ja iältään erilaiset lapset. Huolimatta siitä, onko lapsella tukena lähinen aikuinen vai ei, on aina huolehdittava siitä, että myös lasta itseään kuunnellaan ja hänen mielipiteensä otetaan huomioon iän ja kehitystason mukaisesti. Palveluiden järjestämisessä kokonaisuutena tulee kiinnittää erityistä huomioita lapsiystävällisyyteen. Tämä koskee sekä lapsiuhriille tarjottavia palveluita että myös aikuisille suunnattuja palveluita. Kyse on myös rikoksen uhrien lasten tukemisesta. Lapsiystävällisyys on huomioitava laaja-alaisesti, niin tiedottamisessa, prosessien suunnittelussa, tilojen järjestelyissä, viranomaisten koulutuksessa kuin tiedonkulun kehittämisessäkin.

Viranomaisviestinnän kehittäminen on osa uhridirektiivin täytäntöönpanoa. Lapsiasiavaltuutettu on antanut lausuntonsa uhridirektiivin täytäntöönpanoa koskevasta työryhmän mietinnöstä toukokuussa 2015. Lausunnossaan lapsiasiavaltuutettu korosti muun muassa lapsen osallisuuden tärkeyttä prosessien eri vaiheissa. ”Osallisuus on kaikenikäisten lasten oikeus, jonka toteuttamistapa valitaan lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. --- Lapsen mielipiteiden selvittäminen ja niiden huomioiminen on välttämätöntä, jotta lapsiuhriin (suoran tai välillisen uhrin) tunnistaminen ja auttaminen tapahtuisivat lapsen edun edellyttämällä tavalla. Lasta on kuunneltava ja kuultava. Lapsen osallisuus voi toteutua tehokkaasti vain, jos lapsi saa riittävästi tietoa hänelle ymmärrettävällä tavalla välitettynä. Oikeusturvakeinojen kehittäminen huomattavasti entistä lapsiystävällisimmiksi on ratkaisevaa, jotta lapsiuhriin oikeudet kaikkiaan toteutuvat tehokkaasti.” Lapsen oikeus saada tietoa hänelle ymmärrettävällä tavalla korostuu myös nyt käsiteltävän työryhmämuistion kontekstissa. Lapsiasiavaltuutettu viittaa lisäksi oikeusministeriölle keväällä 2014 antamaansa lausuntoon lapsille tarkoitetuista rikoksen uhrien palveluista. Lausunnossa käsitellään aihetta lapsiystävällisten palveluiden näkökulmasta.

Lapsiasiavaltuutetun mukaan lapsiystävällisen viestinnän vaatimuksen perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Lapsen oikeuksien sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Sopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi. YK:n lapsen oikeuksien komitean määrittelemät perustavanlaatuiset yleisperiaatteet on huomioitava aina lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanossa. Yleisperiaatteet ovat:

- lapsen edun ensisijaisuus kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia (3(1) artikla)
- lapsen oikeus syrjimättömyyteen ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempinsa tai muun laillisen huoltajansa ominaisuuteen tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua (2 artikla)
- lapsen oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla, erityisesti lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä (12 artikla),
- lapsen oikeus elämään sekä henkiinjäämiseen ja kehittymiseen mahdollisimman täysimääräisesti (6 artikla)

Lapsella on oikeus tietoon (13 artikla). Lapsella, joka joutuu henkisen tai ruumiillisen väkivallan tai muun kaltoinkohtelun uhriksi, on myös oikeus suojelutoimiin, jotka sisältävät muun muassa tehokkaita menetelmiä lasten pahoinpitelytapausten ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi, käsiteltäväksi saattamiseksi, tutkimiseksi, hoitamiseksi ja jatkoseurannaksi sekä tarvittaessa oikeuslaitoksen asiaan puuttumiseksi (19(2) artikla).

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että Suomi on sitoutunut Euroopan neuvoston ministeri-komitean vuonna 2010 hyväksymiin lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskeviin suuntaviivoihin. Suuntaviivojen perustan muodostavat sen johdanto-osassa mainit-tuihin välineisiin kirjatut periaatteet sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oike-uskäytäntö. Välineitä ovat erityisesti YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus ja Euroo-pan ihmisoikeussopimus. Tiedottaminen ja neuvonta ovat keskeinen osa lapsiystä-vällistä oikeudenkäyttöä. Suuntaviivoissa todetaan muun muassa, että olisi ”laaditta-va lapsiystävällistä tiedotusmateriaalia, joka sisältää asiaan liittyvää oikeudellista tietoa, ja levitettävä sitä. Olisi myös perustettava erityisiä tiedotuspalveluja, kuten lapsille tiedottamiseen erikoistuneita verkkosivustoja ja tukipuhelimia.”

Amnesty International ja Naisten Linja toteavat, että riittävää huomiota eivät ole saa-neet osa naisiin kohdistuvan väkivallan muodoista lähisuhteissa tapahtuvan väkival-lan lisäksi ja erityisen haavoittuvat ryhmät kuten vammaiset naiset ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. On muistettava, että direktiivin (kohta 17) mainitsema suku-puoleen perustuva väkivalta ei ole pelkästään lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa vaan kattaa niin kunniakäskyyn liittyvän väkivallan kuin seksuaalisen väkivallan ja häirinnän, seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuvan ihmiskaupan ja monet muut sukupuolittuneen väkivallan ja häirinnän muodot, jotka on luokiteltu rikoksiksi kansal-lisessa lainsäädännössä. Viranomaisviestinnän on pyrittävä olemaan mahdollisim-man inklusiivista ollakseen aidosti uhrisensitiivistä.

Aidosti uhrisensitiiviseen viestintään tarvitaan asiantuntemusta ja analyysia monien erityisen haavoittuvien ryhmien tarpeista. Direktiivin 15 kohdassa esimerkiksi tode-taan, että jäsenvaltioiden olisi direktiiviä soveltaessaan huolehdittava siitä, että vammaiset uhrit voivat täysimääräisesti hyödyntää direktiivissä vahvistettuja oikeuk-sia yhdenvertaisesti muiden kanssa muun muassa tietojensaantia helpottamalla. Vammaisten naisten riski joutua väkivallan kohteeksi on suurempi kuin monilla muilla naisilla. On myös muistettava, että YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimus¹ astui Suomessa voimaan kesäkuussa 2016. Rikosten uhrien näkökulmasta oleellinen on sopimuksen artikla 16, joka edellyttää, että valtio toteuttaa kaikki asianmukaiset su-kupuoleen ja vammaisuuteen sovitettut toimet ja palvelut, jotka ovat tarpeen vammai-sen henkilön hyväksikäytön ja väkivallan estämiseksi. Hyväksikäytön kohteeksi jou-tuneiden vammaisten toipumisen edistämiseksi suunnatuissa toimissa ja palveluissa on otettava huomioon ikään ja sukupuoleen perustuvat erityistarpeet.

Ensi- ja turvakotien liitto huomauttaa, että vaikka uhridirektiivin 1.artiklassa on mainit-tu lapsen edun ensisijaisuus ja lapsikeskeinen lähestymistapa, tavoitteet eivät näy työryhmän ehdotuksissa, sen enempää tiedottamisen kuin tukipalveluihin ohjaami-sen osioissakaan. Mietinnässä mainitaan tiedon ja ohjauksen antaminen alaikäisten lasten vanhemmille ja viitataan oikeus.fi -sivustolta löytyvään Lapsi rikoksen uhrina esitteeseen, joka on tarkoitettu vanhemmille ja huoltajille. Tämä ei kuitenkaan riitä. Tietoa pitää antaa myös suoraan lapsille ja nuorille, heille sopivalla tavalla. Heidät pitää myös osata ohjata nimenomaan lapsille suunnattuihin tukipalveluihin. Erityisen tärkeää viranomaisten tietous ja osaaminen on tilanteissa, joissa lapsen oma van-hempi tai lapsen kanssa työskentelevä viranomainen on lapseen kohdistuneen ri-

koksen tekijä. Lasten ja nuorten huomioimisen tulee näkyä Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esitteen painetussa ja sähköisessä versiossa, lastensuojeluilmoituksen tekemisessä, tukipalveluihin ohjaamisessa ja työntekijöiden koulutuksessa.

Raiskauskriisikeskus Tukinainen/Tukinainen ry toteaa, että seksuaalirikosten uhrin ovat usein epätietoisia esitutkinnan vaiheesta omassa asiassaan. Ensisijaisen tärkeyttä olisi asianomistajan näkökulmasta, jos hänelle voitaisiin antaa poliisin yhteyshenkilön nimi, johon hän voisi luottamuksellisesti ottaa yhteyttä. Seksuaalirikosten aiheuttamien psyykkisten seurausten vuoksi monet uhrin eivät ole osanneet/kyenneet kertoa vielä kaikkea tapahtumista tai he ovat kertoneet niistä puutteellisesti ensimmäisessä kuulustelussa. Tämän vuoksi yhteydenottoa helpottaisi, jos tiedossa olisi henkilö, kelle voisi suoraan soittaa tai lähettää postia myöhemmin. Käytännössä useimmissa tapauksissa seksuaalirikoksen asianomistaja on rikosilmoitusta tehtäessä /kuulustelussa ilman avustajaa. Riittävä informointi oikeudesta avustajaan on ollut puutteellista.

Seksuaalirikosten uhrien osalta syyttämättä jättämistä koskevat tiedot ovat tärkeitä. Tiedottamisessa pyydetään lisäämään tietoa siitä, mistä voi saada oikeudellista neuvontaa tällaisten tapausten varalta. Raiskauskriisikeskus Tukinainen juristipäivystyksessä keskustellaan näistä asioista usein, joten juristipäivystyksen yhteystiedot tässä voisivat parantaa uhrien oikeutta tiedonsaantiin myös näissä tilanteissa. Seksuaalirikoksen uhrin oikeutta saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta olisi syytä helpottaa käytännössä. Tieto on erittäin tärkeä monissa tapauksissa, ja tiedon saaminen tulisi olla automaattinen.

Suomen Asianajajaliiton mukaan haasteita uhrin saaman tuen suhteen liittyy ennen kaikkea ns. erityisen haavoittuvassa asemassa tai tilanteessa olevien uhrien asemaan, johon uhridirektiivi edellyttää kiinnitettävän erityistä huomiota. Näissä ryhmissä on riski sille, että henkilö jää rikoksen uhrina tunnistamatta ja todisteet jäävät sen vuoksi keräämättä talteen oikeaan aikaan ja/tai oikealla tavalla – huolimatta uhridirektiivin edellyttämästä syrjimättömyysperiaatteesta. Näihin ryhmiin kuuluvat uhridirektiivin nojalla esimerkiksi lapset, läheisväkivallan uhrin ja muualla kuin Suomessa asuvat henkilöt ja siten myös turvapaikanhakijat. Uhridirektiivin soveltamisala ei rajoitu vain Suomessa tapahtuneisiin rikoksiin. Esimerkiksi kansainvälisen rikoksen kohteeksi muualla kuin Suomessa joutuneen turvapaikanhakijan voi olla hyvin vaikea saada asemaansa rikoksen uhrina tunnistetuksi, mikä on omiaan vaikuttamaan siten, että näistä rikoksista kertyneitä todisteita ei saada talteen. Tämä koskee erityisjärjestelyistä huolimatta edelleen myös ihmiskaupan uhreja samoin kuin sotarikosten uhreja.

Asianajajaliitto haluaa lisäksi nostaa esiin uhrin tiedonsaantioikeuden näkökulmasta seikan, joka koskee alaikäisiä asianomistajia, joille on tarve määrätä edunvalvoja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on kehittänyt edunvalvojapankin, jonka tarkoitus on tarjota kanava, jota kautta lapsen edunvalvojatoimeksiantoja vastaanottavat voivat ilmoittaa yhteystietonsa niille, jotka etsivät edunvalvojia. Edunvalvojana pankkiin voi ilmoittautua myös muu kuin oikeudellisen koulutuksen saanut henkilö. Edunvalvojien on tarkoitus toimia lastensuojelulain 22 §:n mukaisina edunvalvojina ja/tai esitutkintalain 4 luvun 8 §:n mukaisina lapsen edunvalvojan sijaisina. Järjestelmä mahdollistaa sen, että edunvalvojana toimii rikosprosessista tietämätön maallikko, joka hankkii lapselle vielä erikseen avustajan. Nykykäytäntö ainakin pääkaupunkiseudulla on ollut se, että lapsen ollessa rikosasiassa asianomistajana, poliisi hankkii lapselle edunvalvojaksi asianajajan, joka pystyy hoitamaan lapsen asiaa kokonaisvaltaisesti. Lapsen tiedonsaanti tällaisissa asioissa saadaan parhaiten turvattua sillä, että edunvalvojaksi

rikosprosesseihin määrättäisiin vain sellaisia rikosprosessin ammattilaisia, jotka kykenevät kertomaan lapselle hänen oikeuksistaan, hankkimaan tietoa ja tekemään lapsen edunvalvojana myös juridisia päätöksiä prosessissa.

4.4 Muita ehdotuksia uhrin tiedonsaannin edistämiseksi

Tietosuojavaltuutetun toimisto esittää tässä yhteydessä harkittavaksi, että tietoyhteiskunnan palvelujen ja etäasiain turvaamiseksi laaditaan ohjeet siitä, mitä ns. identiteettivarkauksien uhrien olisi hyvä tietää ja miten tulisi toimia, kun he epäilevät henkilötietojensa luvattonta käyttöä. Ohjeen tarkoituksena olisi estää lisävahingot ja mahdollistaa toipuminen tällaisista teoista (asiakirjojen ja maksuvälineiden uusiminen, perintätoimien katkaiseminen, luottotietojen mahdollinen palauttaminen). Ohjeen laatiminen edellyttäisi laajempaa yhteistyötä yksityisten (esim. luottolaitokset) ja viranomaisen (poliisi henkilötodistusten myöntäjänä) kanssa. Tietosuojavaltuutetun toimisto voisi myös osallistua hankkeeseen. Luvattoman henkilötietojen käsittelyn yksi yleistävä tekotapa on ns. identiteettivarkaus (rikoslain 38 luvun 9 a §), joka voidaan ymmärtää henkilötunnisteiden luvattomana käyttönä. Usein nämä teot liittyvät esimerkiksi petoksiin tai väärennyksiin, joissa tiedon kohteena oleva henkilö ei ole asianomistaja. Keskeisenä perusteena tälle uudelle rikosnimikkeelle voidaan pitää tiedon kohteen asianomistajuuden vahvistamista.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa tarvetta pitää hallinnon ja kansalaisjärjestöjen työnjako selkeänä. Työjaon edelleen selkeyttäminen on myös tärkeää. Kumppanuus hallinnon ja kansalaisjärjestöjen kanssa on välttämätöntä kannatettavien tavoitteiden edistämiseksi, mutta sen on perustuttava selkeään vastuunjakoon. Valtion on varmistettava eri toimenpiteiden systemaattinen toimeenpano, seuranta ja arviointi.

Helsingin syyttäjävirosto esittää, että rikoksen uhrin tiedonsaantioikeuden edistämiseksi ja laajamittaiseksi toteuttamiseksi tulisi järjestää yleistä tiedottamista esimerkiksi tiedottamiskampanjoin, tietoiskuina ja vaikkapa esitteiden jakamisina.

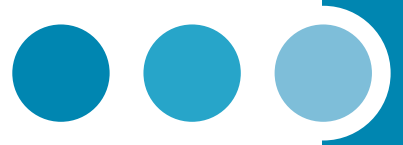
Rikosuhripäivystys ja Suomen Mielenterveysseura huomauttavat, että kuten julkaisun tutkimustietoa käsittelevästä osuudesta käy ilmi, on uhreille tiedottamisessa sekä tiedonkulussa paljon parannettavaa. Riittävän tiedon lisäksi on tärkeää huomioida se, millä tavalla uhri pystyy ottamaan vastaan tietoa rikostapahtuman jälkeen. Tämä korostaa tukipalveluiden merkitystä tahona, josta uhri voi saada asiantuntevaa, oikea-aikaista tietoa henkilökohtaisesti ja ymmärrettävällä tavalla.

Amnesty International ja Naisten Linja toteavat, että sovitteluun ohjaamista tulisi tarkastella kriittisesti. Työryhmän muistio mainitsee sovittelun rikoksen uhrin oikeudeksi ja tyytyä toteamaan, että tästä oikeudesta on tiedotettava uhrille. Työryhmä ei kuitenkaan ole tehnyt kriittistä analyysia siitä, miten lähisuhdeväkivaltaa kokeneelle tästä oikeudesta kannattaa kertoa, niin että rikoksen uhrin vapaa tahto ja suostumus ovat varmistettavissa. Tutkimus on nostanut esiin selkeitä ongelmakohtia suhteessa parisuhdeväkivalta kokeneiden rikosten uhrien päätöksentekoprosessiin sovittelun osalta. Nykyisellään sovitteluun ohjataan myös tapauksia, joissa uhri on kokenut toistuvaa ja vakavaa väkivaltaa. Erityisesti parisuhdeväkivaltarikosten uhrien osalta työryhmän olisi kriittisesti pohdittava, onko viranomaisen viestinnässä ja uhrille oikeudesta tiedoksi saattamisessa jotain sellaisia ongelmia, jotka ylläpitävät sitä, että vakavaa ja toistuvaa väkivaltaa sovitellaan. Direktiivin kohdassa 46 mainitaan, että korjaavan oikeuden palvelut voivat olla uhrille hyödyllisiä, mutta ne edellyttävät suo-

jatoimia toissijaisen ja toistuvan uhriksi joutumisen, pelottelun ja kostotoimien välttämiseksi.

Monika-Naiset liitto ry pitää tärkeänä, että viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen välistä yhteistyötä lisätään rikoksen uhrien tiedonsaannin edistämiseksi. Tehokas tiedonvälitys ja yhteistyö tukevat kaikkia osapuolia ja sillä vaikutetaan positiivisesti myös uhrien asemaan. Monika-Naiset liitto ry muistuttaa, että rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen ja uhreille suunnattujen tukipalveluiden resursointi tulee olla tasapainossa. Tällä hetkellä monet järjestöjen ylläpitämät tukipalvelut ovat erittäin kuormittuneita eivätkö niiden resurssit riitä palveluiden laajentamiseen. Uhrien tukipalveluiden saatavuudessa on myös isot alueelliset erot. Työryhmän ehdotuksessa ei esitetä konkreettisia ratkaisuja siihen, miten uhrien tukipalveluihin ohjaaminen toteutuu alueilla, joissa palvelua (esim. turvakotia, raiskauskriisikeskuksia, matalan kynnyksen palveluita) ei ole lainkaan olemassa tai ne ovat todella riittämättömät.

Suomen Asianajajaliitto toteaa, että monet työryhmän ehdotukset kehittäisivät nykyistä järjestelmäämme myönteisesti. Erityisen tärkeää olisi, että rikosilmoituksen tekemisestä saisi jatkossa automaattisesti kirjallisen vahvistuksen. Rikosilmoituksen tai tutkintapyyntöön jääminen jonoon pitkäksi aikaa voi vaarantaa erityisesti uhrin oikeuden tulla tunnistetuksi ja mahdollisuuden kerätä todisteet talteen silloin, kun niitä on vielä saatavissa. Uhrin oma kertomus on usein ratkaiseva todiste itsessään. Siten uhrin kuuleminen omassa asiassaan oikea-aikaisesti ja oikealla tavalla on olennaista uhrin oikeuksien toteutumisen kannalta.

ISSN-L 1798-7105
ISBN 978-952-259-541-6 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.oikeusministerio.fi